

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี” ผู้วิจัยขอสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวม
2. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวม
3. เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีในภาพรวม

สมมุติฐานการวิจัย

ผู้วิจัยมีสมมุติฐานการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ระดับการบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก
2. ระดับการบริหารงานตามหลักอิสลามของโรงเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3. ระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีเป็นบวกอยู่ในระดับมาก

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 ที่ว่า “เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ การบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี พบว่า

การบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมากซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ซึ่งได้พิจารณาจากองค์ประกอบของหลักธรรมจักรวรรดิวัตรโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านควรห้ามชนมิให้ประพฤตินิโคธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต ด้านควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล ด้านควรจรรักษาศูญญะ และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์ ด้านควรเลี้ยงดูคนจนเพื่อมิให้ประกอบทุจริต กุศล และอกุศลต่อสังคม ด้านควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ ด้านควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น ด้านควรอนุเคราะห์คนในสำนักและคนภายนอกให้มีความสุขไม่ปล่อยปละละเลย ด้านควรเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี และคฤหบดีชนคือเกื้อกูลพราหมณ์และผู้ที่อยู่ในเมือง ด้านควรอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ ด้านควรอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท ด้านควรใกล้ชิดสมณพราหมณ์ เพื่อศึกษาบุญบาปกุศล และอกุศลให้แจ้งชัด และด้านควรระงับความโลภมิให้ปรารถนาลาภที่มหากษัตริย์ไม่ควรจะได้ ซึ่งสามารถพิจารณาค่าเฉลี่ยของตัวบ่งชี้ย่อยได้ ดังนี้

อันดับที่ 1 ด้านด้านควรห้ามชนมิให้ประพฤตินิโคธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย ส่งเสริมให้ทำกรรมดีมุ่งปลูกฝังให้เยาวชนได้เรียนรู้ที่จะตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่และยำเกรงในพระเจ้า ส่งเสริมให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมให้เยาวชนห่างไกลจากอบายมุขทั้งปวง และมุ่งส่งเสริมให้เคารพในสิทธิของกันและกัน ตามลำดับ

อันดับที่ 2 ด้านควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนและบุคลากรได้เข้าถึง

หลักสูตรการสอนอันถ่องแท้ของศาสนาอย่างเต็มพละกำลัง มีการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์
ฐานข้อมูลเพื่อลดงานเอกสารของครูให้น้อยลง และมีการให้รางวัลกับผู้ได้บังคับบัญชาและนักเรียน
ที่มีความประพฤติดีและมีผลการเรียนดี ตามลำดับ

อันดับที่ 3 ด้านควรจรรักษ์หาฝู่งเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์ในภาพรวมอยู่ใน
ระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อยประกอบด้วย ส่งเสริมความซื่อสัตย์ในสถานศึกษาให้รู้
สำนึกปฏิบัติหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบ มุ่งพัฒนาคุณลักษณะ ดี เด่น และมีความสุขให้เกิดกับผู้เรียน
และจัดให้มีอัตลักษณ์ของสถานศึกษา ตามลำดับ

อันดับที่ 4 ด้านควรเลี้ยงดูคนจนเพื่อมิให้ประกอบทุจริต กุศล และอกุศลต่อสังคม ใน
ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย จัดทำโครงการ
ประชาธิปไตยที่ถูกต้อง อาทิความเห็นต่างไม่แตกแยก งดคอร์ปชั่นซื่อสัตย์สร้างอนาคต เป็นต้น จัด
ให้มีสวัสดิการให้แก่คณะครูเพิ่มเติม อาทิอาหารกลางวันหรือมีชากาตเงินช่วยเหลือเนื่องในวัน
สำคัญๆ และจัดทำโครงการต่อต้านยาเสพติด สร้างภูมิคุ้มกันให้กับนักเรียนจนประสบผลสำเร็จ
ตามลำดับ

อันดับที่ 5 ด้านควรห้ามจิตมิให้ต้องการ ไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ ใน
ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อยประกอบด้วย คอยขจัดแหล่งอบายมุขหรือ
สร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนให้ห่างไกลจากอบายมุขต่างๆ มีนโยบายส่งเสริมสภาพแวดล้อมใน
สถานศึกษาให้น่าอยู่และจัดสภาพห้องเรียน ทำให้เรียนอย่างมีความสุข และจัดให้มีสื่อการสอนและ
แหล่งการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกได้เป็นอย่างดีตามลำดับ

อันดับที่ 6 ด้านควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณา
จากมากไปหาน้อยประกอบด้วย จัดให้มีงานวิชาการเพื่อกระตุ้นให้ผู้สอน และผู้เรียนได้แลกเปลี่ยน
ความรู้และต่อยอดความคิด มีการบริหารแบบสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาอื่นๆ เสมอ และให้การ
อบรมหรือประชุมกับผู้ได้บังคับบัญชาคอยชี้แนะการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายตามลำดับ

อันดับที่ 7 ด้านควรอนุเคราะห์คนในสำนักและคนภายนอกให้มีความสุขไม่ปล่อยให้
ละเลยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย เมื่อมีปัญหาการ
บริหารในส่วนใดผู้บริหารจะช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเต็มความสามารถ ไปประชุมอย่าง
สม่ำเสมอทั้งภายในและภายนอก และมีการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ขอ
ผู้ได้บังคับบัญชาตามลำดับ

อันดับที่ 8 ด้านควรเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี และคฤหบดีชนคือเกื้อกูลพราหมณ์และผู้ที่อยู่
ในเมือง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อยประกอบด้วย จัดให้มี
การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับบุคคลทุกประเภททุกอาชีพที่มาติดต่อกับ

สถานศึกษาไม่เลือกที่รักมักที่ชัง และสนับสนุนกิจกรรมด้านวิชาชีพให้กับผู้ได้บังคับบัญชาและนักเรียนตามลำดับ

อันดับที่ 9 ด้านควรวินิจฉัยพระราชนิพนธ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อยประกอบด้วย มีโครงการส่งเสริมการอบรมบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมให้แก่บุคลากรและเด็กนักเรียน ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองผู้ได้บังคับบัญชา และมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีเป็นแบบอย่างให้ผู้ได้บังคับบัญชาตามลำดับ

อันดับที่ 10 ด้านควรวินิจฉัยประชาชนในชนบท ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อยประกอบด้วย มุ่งเน้นการสร้างทักษะและหลักวิชาการแบบคิดได้ปฏิบัติเป็น มีระบบดูแลด้านโภชนาการอาหารและสิ่งแวดล้อมที่ดีถูกสุขลักษณะและมีคุณภาพที่ดี และให้ความสำคัญกับผู้เรียนที่บกพร่องทางการเรียนรู้ตามลำดับ

อันดับที่ 11 ด้านควรวินิจฉัยสมรรถนะ เพื่อศึกษาบุญาปฤศลและอภุศลให้แจ้งชัด ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย ชอบที่จะพูดคุยสัมมนา กับผู้มีความรู้เสมอ เป็นคนที่มีศรัทธาอย่างแรงกล้าในการประกอบความดี และเป็นบุคคลที่รักสันโดษ และไม่หลงในลาภอำนาจยศ สรรเสริญจนเกินควรตามลำดับ

อันดับที่ 12 ด้านควรวินิจฉัยความโลภมิให้ปรารถนาลาภที่มหากษัตริย์มิควรจะได้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย มีความสามารถในการบริหารในแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงที บริหารงานแบบไว้วางใจเนื้อเชื่อใจ ไม่พุดจาต่อเสียด ไม่คิดระแวง และแทงข้างหลังคนอื่นเสมอๆ และชอบใช้ชีวิตสมถะและพอเพียง และเป็นแบบอย่างที่ดีตามลำดับ

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 ที่ว่า “เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ ระดับการบริหารงานตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมากซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ซึ่งได้พิจารณาจากองค์ประกอบตามหลักอิสลามโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านหลักบำเพ็ญเพื่อให้อีกเลศบาบาง(อัลมุญาฮาอะห์) (الْمَجَاهِدَة) ด้านหลักคุณธรรม (อัลเอียะห์ซาน) (الْأَحْسَان) ด้านหลักไม่ประพฤติผิดธรรม(อัลคูลุก) (الْخُلُق) ด้านหลักการแบ่งปัน (อัลชอคาเกาะห์) (الصَّدَقَة) ด้านหลักความเมตตาเห็นอกเห็นใจ (อัลเราะห์มัด) (الرِّحْمَة) และด้านหลักพึงสละเพื่อประโยชน์ที่ใหญ่กว่า (อัลซุฮุด) (الزُّهْد) ซึ่งสามารถพิจารณาค่าเฉลี่ยของตัวบ่งชี้ย่อยได้ ดังนี้

อันดับที่ 1 ด้านหลักบำเพ็ญเพื่อให้กิเลสเบาบาง(อัลมุญาฮาดะห์) (الْمُجَاهَدَةُ) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย มีการทำกิจละหมาดเพื่อให้จิตใจสงบตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามเสมอ มีการควบคุมจิตใจไม่ให้เกิดความโลภ โกรธ หลง มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่นักเรียนและโครงการด้านจิตอาสาอยู่เสมอ มีการรู้จักอดทน ออกกำลังกาย สิ่งที่มาประสบ และมีจิตสำนึกความละเอียดและเกรงกลัวในบาปตามลำดับ

อันดับที่ 2 ด้านหลักคุณธรรม (อัลฮัยยะห์ซาน) (الْأَخْسَانُ) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย มีจิตยำเกรง สำรวมต่อพระเจ้าเสมอ ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณครูเป็นนิจลิน นำความรู้ไปใช้โดยไม่มุ่งหวังอามิสสินจ้างใด มีความอ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาสุภาพอ่อนโยน และมีความประพฤติดีต่อผู้คนรอบข้างหวังดีต่อกันตามลำดับ

อันดับที่ 3 ด้านหลักไม่ประพฤตินิสัย (อัลคุลุก) (الْأَخْلُقُ) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อยมีความมั่นคงต่อสิ่งที่ขอให้ปกปิดเป็นความลับ ไม่มีลักษณะเมื่อเขาพูดเขาก็พูดโกหก และเมื่อเขาสัญญาเขาก็ละเมิดสัญญา และเมื่อเขาได้รับความไว้วางใจเขาก็บิดพลิ้ว มีการรักษาความยุติธรรมในการตัดสินต่างๆระหว่างนักเรียน หรือระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ เป็นนักบริหารที่รักความถูกต้องเป็นอันดับหนึ่ง และเป็นผู้ที่ไม่ปิดบังวิชาความรู้สั่งสอนตักเตือนแก่ผู้อื่นอย่างไม่โอ้อวด ตามลำดับ

อันดับที่ 4 ด้านหลักการแบ่งปัน (อัลซอดาเกาะห์) (الْإِحْسَانُ) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย มีการให้ความรู้และคอยแนะนำให้ทำในสิ่งที่ดี และถูกต้องตามหลักศาสนาเสมอ มีการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือการทดสอบจากพระเจ้า มีการสละทรัพย์สินของของตนเพื่อสาธารณะประโยชน์นำหลักคุณธรรมมาบริหารวิชาการและบริหารงานบุคคล และมีการสร้างแหล่งเรียนรู้ตามสถานที่สาธารณะตามลำดับ

อันดับที่ 5 ด้านหลักความเมตตาเห็นอกเห็นใจ (อัลเราะห์มัด) (الرَّحْمَةُ) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อยประกอบด้วย เป็นนักปกครองที่ไม่ชอบใช้มาตรการรุนแรงและสร้างความยุ่งยากในการทำงาน มีการปฏิบัติต่อผู้อื่นในเรื่องต่างๆชีวิตประจำวันโดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชามีปัญหาไม่เข้าใจแต่ให้กำลังใจและคอยช่วยเหลือเสมอ เป็นผู้มีใจกรุณาเมตตาและสงสารผู้อื่น และเป็นผู้ที่บริหารงานโดยไม่ใช้ให้กระทำในสิ่งที่เกินกำลังความสามารถของผู้เป็น ผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับ

อันดับที่ 6 ด้านหลักพึงสละเพื่อประโยชน์ที่ใหญ่กว่า (อัลซุฮุด) (الزُّهْدُ) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วยมีการสงเคราะห์ญาติตามโอกาสอันสมควร มีการสละสิทธิอันพึงจะได้ให้แก่ผู้ที่มีความจำเป็นมากกว่า มีการเกื้อกูลคำจูลผู้ที่ขัดสนหา

แคลน มีการให้สิ่งของแก่ผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และมีใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นตามลำดับ

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 ที่ว่า “เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีเป็นบวกและอยู่ในระดับมาก” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ การบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารตามหลักอิสลามของผู้บริหารของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและจังหวัดนนทบุรี” พบว่า

การบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรมีความสัมพันธ์กับการบริหารตามหลักอิสลามในภาพรวมเป็นเชิงบวกอยู่ในระดับมากซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เมื่อนำหลักธรรมจักรวรรดิวัตรมาสัมพันธ์กับองค์ประกอบของการบริหารตามหลักอิสลาม และนำองค์ประกอบหลักธรรมจักรวรรดิวัตรมาสัมพันธ์กับการบริหารตามหลักอิสลามพบว่า

1. การบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับหลักบำเพ็ญเพื่อให้เกิดเสบียง (อัลมูญาฮาดะห์) (**الْمُجَاهِدَة**) มีความสัมพันธ์ระดับมาก การบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับหลักคุณธรรม (อัลเอยะห์ซาน) (**الْأِحْسَانُ**) มีความสัมพันธ์ระดับมาก การบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับหลักไม่ประพฤติผิดธรรม (อัลคูลุด) (**الْخُلُقُ**) มีความสัมพันธ์ในภาพรวมระดับมาก การบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับหลักความเมตตาเห็นอกเห็นใจ (อรัเราะห์มัด) (**الرَّحْمَة**) มีความสัมพันธ์ระดับมาก การบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับหลักการแบ่งปัน (อัสซอดาเกาะห์) (**الْصَّدَقَة**) มีความสัมพันธ์ในภาพรวมระดับมาก และการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับหลักพึงสละเพื่อประโยชน์ที่ใหญ่กว่า (อัสซุฮุด) (**الرُّهْد**) มีความสัมพันธ์ในภาพรวมระดับมาก ตามลำดับ

2. ด้านควรห้ามชนมิให้ประพฤติผิดธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริตกับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรจักรักรักษาฝูงเนือนกและสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์ กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรเลี้ยงดูคนจนเพื่อมิให้ประกอบทุจริต กุศล และอกุศลต่อสังคม กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี และคฤหบดีชน คือเกื้อกูลพราหมณ์และผู้ที่อยู่ในเมืองกับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรไถ่

สมณพรามณ์ เพื่อศึกษานูญาปากุศลและอกุศลให้แจ้งชัด กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรรอนุเคราะห์คนในสำนักและคนภายนอกให้มีความสุขไม่ปล่อยให้พลละเลย กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับมาก ด้านควรรอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง และด้านควรรระงับความโลภมิให้ปรารถนาลาภที่มหาภคทรัพย์มิควรจะได้ กับการบริหารตามหลักอิสลามมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง ตามลำดับ

อภิปรายผล

การอภิปรายผลในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญถึงการค้นพบตามวัตถุประสงค์และตรวจสอบสมมุติฐานของการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 ที่ว่า “เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก” นั้นพบว่าระดับการบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวม” อยู่ในระดับมาก ซึ่งตอบรับสมมุติฐานข้อที่ 1 ที่ว่า “ระดับการบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก” ดังกล่าว คณีย์ ไชโยธา (2527, หน้า 2-25) ได้กล่าวสรุปถึงประวัติศาสตร์เอเชียใต้ยุคโบราณว่าประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคนี้ที่ได้รับอารยธรรมมาจากประเทศอินเดียตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ 3 เชื่อกันว่า ในช่วงเวลานั้น กษัตริย์อินเดียแห่งราชอาณาจักรกัมพูชาได้ทรงปกครองอาณาจักรสยามด้วย และในโอกาสนี้พระพุทธศาสนาจึงได้แผ่เข้ามาในอาณาจักรสยามด้วยเช่นกัน อันสืบเนื่องมาจากอารยธรรมของอินเดีย และโดยอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ซึ่งมีลักษณะการบริหารประเทศโดยมีกษัตริย์เป็นประมุขของรัฐสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานานตั้งแต่ก่อนพุทธกาล จึงได้มีการวางรูปแบบการปกครองและการบริหารของประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ไว้ว่า กษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐมีอำนาจไม่มีขอบเขตเป็นจอมทัพเป็นประมุขด้านตุลาการเป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งหลายในราชอาณาจักร แต่กษัตริย์ก็มิได้ทรงเป็นราชาที่มีอำนาจเด็ดขาด เพราะในวันประกอบพิธีบรมราชาภิเษกนั้นกษัตริย์จะต้องปฏิญาณพระองค์ต่อประชาชนว่า ความสุขและสวัสดิภาพของกษัตริย์อยู่ที่ความสุขและสวัสดิภาพของประชาชน สวัสดิภาพของกษัตริย์มิได้อยู่ที่ความสุขของกษัตริย์เอง แต่อยู่ที่ความสุขของประชาชนของกษัตริย์ สิ่งใดที่ทำให้ความสุขแก่กษัตริย์จะถือว่าสิ่งนั้นมีใช้สิ่งดีงาม แต่สิ่งใดที่ทำให้ความสุขแก่ประชาชนจะถือว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งดีงาม ดังกล่าว

ข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์ไม่ทรงเป็นเผด็จการทำความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนหรือไม่ทรงถือเอาผลประโยชน์จากประชาชนตามพระประสงค์หรือตามพระทัยของพระองค์เอง แต่กษัตริย์จะต้องทรงส่งเสริมสวัสดิการของประชาชนว่าเป็นผู้รับใช้ของรัฐ โดยหลักการบริหารประเทศดังกล่าว ได้มีการวางรูปแบบการปกครองและการบริหารของประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ไว้เป็นหลักใหญ่รวม 3 ประการ คือ 1) ทศพิธราชธรรม หรือ ธรรมะในการปกครองประเทศ 10 ประการ เพื่อให้อาณาประชาราษฎร์ร่มเย็นเป็นสุขบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง 2) ราชสังคหะหรือธรรมะในการทำนุประชาราษฎร์ 4 ประการ 3) จักรวรรดิวัตร ธรรมะในการคุ้มครองป้องกันอาณาประชาราษฎร์ สำหรับจักรวรรดิวัตร หรือธรรมะในการคุ้มครองป้องกันอาณาประชาราษฎร์นั้นมีรายละเอียดครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับการปกครองไว้อย่างกว้างขวาง ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มีแนวทางปฏิบัติของพระมหากษัตริย์สำคัญที่น่าสนใจดังนี้ 1) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของประชาชน 2) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงอนุเคราะห์ประชาชนชาวนิคมชนบทโดยฐานานุกรม ทรงแนะนำชักนำให้ประชาชนตั้งอยู่ในกุศลสุจริต ประกอบอาชีพโดยชอบธรรม หากคนใดไม่มีทรัพย์พอเลี้ยงชีพโดยสัมมาอาชีพจะพระราชทานทรัพย์เจือจานให้เลี้ยงชีพด้วยวิธีอันเหมาะสม ไม่ให้แสวงหาด้วยทุจริต 3) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงช่วยชีวิตของประชาชนในยามเกิดภัยพิบัติจากธรรมชาติ เช่น อุทกภัย ภัยแล้ง ไข้ฟ้าอากาศแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล รวมทั้ง โรคระบาด อัคคีภัย 4) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างลึกซึ้ง ด้วยการผูกพระราชไมตรีสมานราชสัมพันธ์มิตรกับกษัตริย์ ประธานาธิบดีและผู้นำของประเทศต่างๆ เพื่อให้ราชอาณาจักรอยู่รอดปลอดภัย 5) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงส่งเสริมศิลปะและการศึกษารวมทั้งสุขภาพ อนามัย สุขากิจบาล ทรงให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์ ปลอดภัยภาวะคนยากจน ตลอดจนการกระทำอันเป็นบุญกุศลซึ่งได้แก่ การสร้างโรงพยาบาล บ้านพักคนชรา คนกำพร้า คนอนาถา เป็นต้น 6) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงอุปการะสมณชีพราหมณ์ผู้มีศีลประพฤติชอบ โดยพระราชทานไทยธรรม บริบาลเกื้อกูลแก่ธรรมปฏิบัติ ฯลฯ ซึ่งหากได้นำพระราชกรณียกิจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติต่อประเทศชาติต่อส่วนรวมต่อพสกนิกรประชาชนคนไทยมาโดยตลอด นับตั้งแต่วันที่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานเกินกว่าครึ่งศตวรรษมาเปรียบเทียบกับหลักการปกครองและบริหารประเทศตามตำราอรรถศาสตร์ ซึ่งถือเป็นตำรามาตรฐานในการปกครองและบริหารประเทศตามอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์มาแต่โบราณกาลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิบัติตามแนวทางเหล่านั้นมาโดยตลอด โดยไม่มีขาดตกบกพร่องจากเลยแม้แต่ข้อเดียว ถึงแม้ว่า พระองค์ท่านจะมีได้ทรงมีโอกาสเข้ารับการศึกษาตามหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้ในตำราอรรถศาสตร์ดังกล่าวเช่นเดียวกับเจ้าชายรัชทายาท อัน

เนื่องมาจากกาลเวลาและสภาพสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไปกับการที่ต้องเสด็จขึ้นครองราชย์โดยกระทันหันด้วยเหตุการณ์ที่มีได้คาดคิด ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ยืนยันได้อย่างแน่ชัดว่าถึงความเป็นพหูสูตของพระองค์ท่านเท่านั้น ประชาชนคนไทยนับได้ว่าเป็นผู้ที่มีโชคดีที่พระมหากษัตริย์ราชซึ่งทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม ทรงมีพระปรีชาสามารถ ทรงมีพระราชอัจฉริยภาพสูงส่ง ทรงมีความเป็นพหูสูตในสาขาวิชาการต่างๆ และทรงมีพระมหากรุณาแก่พวกเราอย่างมากมายเหลือคณานับ

อนึ่ง วิชา ชินวรรโณ (2546, หน้า 2-5) ว่าจักรวรรดิวัตรคือ หลักธรรมที่พระมหากษัตริย์และข้าราชการของพระองค์ใช้ในการดำเนินนโยบายทางการบริหารบ้านเมืองที่มีหลักปฏิบัติ 12 ประการ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้ตรงตามกับบทบาทหน้าที่ได้ดังนี้ 1) การอบรมผู้ปกครองให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม 2) การผูกสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ 3) การให้รางวัลอันสมควรแก่ผู้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม 4) การเกื้อกูลผู้ทรงศีล เครื่องพรตและไทยธรรมและอนุเคราะห์คหบดีด้วยความช่วยเหลือให้สิ่งที่จำเป็นสำหรับอาชีพ 5) การอนุเคราะห์ให้เลี้ยงชีพได้ตามควรแก่อัตภาพ 6) การให้ความอุปการะแก่ผู้ทรงศีลที่ประพฤติชอบ 7) การห้ามการเบียดเบียนสัตว์ 8) การชักนำให้บุคคลทั้งหลายตั้งอยู่ในธรรม ขจัดการทำบาปทำกรรม และความไม่เป็นธรรม 9) การให้การสงเคราะห์แก่ผู้ที่ขัดสนไม่พอเลี้ยงชีพ 10) การเข้าหาผู้ทรงศีลในโอกาสอันควรเพื่อศึกษาถึงบุญบาป 11) การตั้งวิริจิตใจไม่ให้เกิดธรรมราคะด่ากฤษฎณา 12) การระงับความโลภ ห้ามจิตใจไม่ให้ปรารถนาลาภที่ไม่ควรได้ ซึ่ง สุทิน ลี้ปะชาติ (5 พฤษภาคม 2552, สยามรัฐ) นำเสนอหลักการสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการทรงงานในฐานะพระมหากษัตริย์ดังนี้คือ ระยะเวลาการครองราชย์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดถือพระปฐมบรมราชโองการที่ได้พระราชทานไว้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ตามโบราณราชประเพณี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2493 ความว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" และได้ทรงตั้งพระราชปณิธานว่า จะทรงร่วมรับมิว่าทุกข์หรือสุขของประชาชนเท่ากับทุกข์หรือสุขของพระองค์เอง จะทำความดีพัฒนา นำความเจริญความสุขสวัสดิมาสู่ประเทศชาติอย่างแน่วแน่และดีที่สุดที่จะทรงทำได้ เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าตลอดระยะเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นธรรมราชาเป็นพระมหากษัตริย์ที่ใช้ธรรมเป็นแบบแผนในการปกครองโดยธรรมเหล่านั้น อาทิเช่น ธรรมจักรวรรดิวัตร 12 คือ ธรรมอันเป็นพระราชจริยานวัตร ทรงถือและอาศัยธรรมข้อนี้เป็นหลักสำหรับการปกครองประเทศ มีดังนี้ 1) ควรอนุเคราะห์คนในราชสำนักและคนภายนอกให้มีความสุข ไม่ปล่อยปละละเลย 2) ควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น 3) ควรอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ 4) ควรเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี และคฤบดีชน คือเกื้อกูลพราหมณ์และผู้ที่อยู่ในเมือง 5) ควรอนุเคราะห์ประชาชนที่อยู่ในชนบท 6) ควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล 7) ควรจักรักยาฝูงเนื้อ นก และสัตว์

ทั้งหลายมิให้สูญพันธ์ 8) ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤตินิยม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่
ในกุศลสุตจริต 9) ควรเลี้ยงดูคนจน เพื่อมิให้ประกอบกรทุจริต กุศล และอกุศลต่อสังคม และ 10)
ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์เพื่อศึกษาบุญและบาป กุศล และอกุศลให้แจ่มชัด 11) ควรห้ามจิตมิให้
ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ และ 12) ควรระงับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่
พระมหากษัตริย์มิควรจะได้ นอกจากธรรมะสำหรับนักปกครองที่ทรงยึดถือปฏิบัติแล้วใน
การปฏิบัติพระราชกรณียกิจนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มโครงการและกิจกรรมตาม
แนวพระราชดำริเพื่อการพัฒนาประเทศไว้มากมาย ดังจะเห็นได้ว่าตั้งแต่เริ่มแรกเสด็จขึ้นครองราชย์
จนถึงปัจจุบัน การทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานในลักษณะทางสาย
กลางที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัว โดยทรงนำ "การพัฒนาคน" เป็นตัวตั้ง การพัฒนาคนตามแนว
พระราชดำริปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาคนอย่างยั่งยืน และเป็นแนว
ทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้
เห็นถึงคุณค่าและมูลเกลาฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนา
แห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2549 การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
นั้นทรงยึดหลักให้พสกนิกรมีชีวิตอยู่ในขั้นพออยู่พอกินก่อนแล้วจึงขยับขยายให้สามารถพึ่งตนเอง
ได้ในที่สุด รวมทั้งทรงยึดหลักภูมิสังคม การระเบิดจากข้างใน การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย หลักการ
เข้าใจเข้าใจ และพัฒนา ไม่ผูกติดกับตำรา ใช้ธรรมชาติเข้าช่วยธรรมชาติ และทรงชี้แนะแก่ผู้ทำงาน
สนองพระราชดำริถึงประโยชน์ส่วนรวม รู้รัก สามัคคี มีความซื่อสัตย์สุจริต จริ่งใจต่อกัน และมิ
มีความเพียร สำคัญที่สุดคือ ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง ทรงงานอย่างมีความสุขด้วยหลัก
ธรรมะ หลักทศพิธราชธรรม เสียสละ เพื่อความอยู่ดีมีสุขของราษฎรตลอด 6 ทศวรรษแห่งการครอง
สิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เพียงแต่จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์
ยาวนานที่สุดในโลก แต่ยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานหนักที่สุดในโลก ไม่เฉพาะแต่พสก
นิกรไทยเท่านั้นที่ตระหนักถึงในความจริงข้อนี้ในระดับสากลประเทศต่างๆ ล้วนยอมรับใน
หลักการทรงงานและพระปรีชาสามารถที่ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า โครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำรินั้นมากกว่า 4,000 โครงการ ไม่เพียงแต่ช่วยให้ประชาชนไทยอยู่เย็นเป็นสุขดีขึ้นได้อย่าง
ยั่งยืน แต่ยังสามารถส่งผลถึงการช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้แก่ประชาชนในประเทศเพื่อนบ้านอีก
ด้วย ในส่วนของการปกครองทรงเน้นให้ข้าราชการให้มีคุณธรรม จริยธรรม เพราะเป็นหัวใจสำคัญ
ของเจ้าหน้าที่ของรัฐดังพระราชดำรัสดังนี้คือ "การปฏิบัติราชการให้สำเร็จผลที่พึงประสงค์นั้น
นอกจากจะอาศัยความรู้ความสามารถในทางแล้ว แต่ละบุคคลยังจะต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดีคือ
ความหนักแน่น มั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จทั้งต้องมี
กุศโลบาย หรือวิธีการอันแนบคายในการปฏิบัติงาน ประกอบพร้อมกันด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่

แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยิ่งใหญ่ทั้งแก่ตนเองและแผ่นดิน” พระบรมราชาบาทสมเด็จเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือนเนื่องในโอกาสวันข้าราชการพลเรือน 1 ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน 1 วันข้าราชการพลเรือน เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พุทธศักราช 2538 และจากบทความของ สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์ (2549, หน้า 77-78) เรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ แกนกลางสังคมไทย สรุปได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยตั้งอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นมีความเปลี่ยนแปลงในเชิงแนวคิด และองค์ประกอบตามกาลเวลาที่ผันแปร แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นแกนหลักอยู่ทุกยุคทุกสมัยคือ แนวคิดที่พระกษัตริย์จะทรงปกป้องทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรด้วยเหตุนี้ประชาชนชาวไทยจึงยังคงเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นแกนกลางของสังคมไทยตลอดมา และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่าการปฏิบัติหน้าที่ราชการของสมเด็จพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญนั้น ถ้าจะพิจารณาให้ดีแล้วก็จะเห็นว่าเป็นของยากยิ่ง เพราะจะต้องทรงรักษาความสามัคคี ทรงรักษาความสมดุลในหน้าที่ต่างๆ ในการบริหารราชการแผ่นดินทั้งนี้ก็หมายความว่าความสมดุลของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ซึ่งความสมดุลทั้งหลายทั้งปวงก็ขึ้นอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์ การที่จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้เป็นผลดีแก่ประเทศชาตินั้น ก็ขึ้นอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์ การที่จะทรงปฏิบัติพระราชภารกิจให้เป็นผลดีแก่ประเทศชาตินั้น ก็ขึ้นอยู่กับความสมดุลของอำนาจต่างๆ ในแผ่นดินเหล่านี้ และเนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยไม่ทรงบริหารราชการพระองค์เอง แต่ขณะเดียวกันก็ทรงดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติมากที่สุดที่จะทำได้ อนึ่งพระพุทธรูปจะเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในข้อที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร คือการปฏิบัติของพระจักรพรรดิแล้ว จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปเจ้าได้ทรงตรัสสั่งสอนไว้ว่า พระจักรพรรดิควรที่จะทรงปฏิบัติกิจการต่างๆ แยกออกได้เป็น 12 ประการ การปฏิบัติหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ในทุกๆ ทางศาสนาพุทธนั้นเป็นศาสนาที่เรียกได้ว่ามีเจตนารมณ์ของระบอบประชาธิปไตยอยู่มาก ถ้าเราจะไปดูจักรวรรดิวัตร คือการปฏิบัติของพระจักรพรรดิหรือขององค์พระมหากษัตริย์ที่พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้แล้ว จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปเจ้าไม่ได้เคยทรงสั่งสอนไว้ว่าให้พระมหากษัตริย์ทรงบริหารราชการด้วยพระองค์เองแต่อย่างใดเลยไม่ได้เคยส่งเสริมให้ใช้พระราชอำนาจโดยตรง แต่ทรงสั่งสอนให้พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญกิจการต่างๆ ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติให้มากที่สุดด้วยอุบาย ยกตัวอย่างเป็นต้นว่าในการเกษตร พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องทรงทำอุบายให้ประชาชนทั้งปวงนั้นกระทำการเกษตรกรรมให้บังเกิดผลให้มากที่สุด ถ้าเราจะดูพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการนี้ก็จะเห็นได้อย่างที่ทรงทำมาในสวนจิตรลดาและที่ทรงส่งเสริมการเกษตรต่างๆ หลายอย่างหลายประการ นี่ก็เป็นอุบายที่จะให้ประชาชนของพระองค์ได้ตั้งหน้าประกอบกิจการให้ได้ดีผลดีที่สุด

สมดังที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงสั่งสอนไว้อีกว่า พระมหากษัตริย์จะทรงใช้อุบายให้ประชาชนทั่วประเทศมีอุตสาหกรรม วิริยะ ประกอบกิจการต่างๆ ทรงใช้อุบายให้มีการปกครองโดยเรียบร้อยโดยอำมาตย์ทรงใช้อุบายที่จะให้คนอื่นซื่อสัตย์สุจริต ทรงใช้อุบายที่จะให้คนอื่นตั้งอยู่ในธรรมะทั้งปวง ทรงใช้อุบายที่จะให้คนเจริญด้วยศิลปวิทยาการต่างๆ เหล่านี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และถ้าเราจะเหลียวมาดูพระราชกรณียกิจทั้งหลายทั้งปวงที่ได้ทรงปฏิบัติมาในระยะเวลา 17 ปี จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้อุบายต่างๆ เพื่อให้เกิดผลดีแก่ประชาชนและประเทศชาติโดยครบถ้วนสมบูรณ์ตามจักรวรรดิวัตร 12 ประการนั้นไม่มีที่จะบกพร่องอย่างใดเลย ได้ทรงใช้อุบายที่จะส่งเสริมศิลปวิทยาการของไทยทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นในทางวิจิตรศิลปะไม่ว่าจะเป็นในทางวิทยาการอื่นๆ เช่น การแพทย์ การปกครอง การอักษรศาสตร์ แม้แต่ในนาฏศิลป์ ในทางดนตรีก็ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันเป็นอุบายที่จะส่งเสริมให้วิทยาการวิชาความรู้ต่างๆ เหล่านั้นเจริญขึ้นในเมือง การปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ เหล่านี้ย่อมจะเป็นที่ประทับใจของประชาชนชาวไทยทั่วหน้า และพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปยุตฺโต) (2546, หน้า 339) ว่าจักรวรรดิวัตร 5, 12 (วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ, พระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ, ธรรมเนียมการทางบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ, หน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ 1) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย 2) ธรรมรักษา จัดการรักษารักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม (ก) อันโตชน (แก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมเหสี โอรส ธิดา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด คือ คนในปกครองส่วนตัว ตั้งแต่บุตรธิดาเป็นต้นไป ด้วยการบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอนเป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อยสงบสุข และมีความเคารพนับถือกัน (ข) พลกาย (แก่กองทัพ คือ ปวงเสนาข้าทหาร, ข้าราชการฝ่ายทหาร (ค) ขัตติยะ (แก่กษัตริย์ทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชาनुภาพ, เจ้าเมืองขึ้น, ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย, ข้าราชการฝ่ายปกครอง (ง) อนุยนต์ (แก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย, ปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด (5) (จ) พราหมณคฤหบดี (แก่ชนเจ้าพิธี เจ้าตำรา พ่อค้า เจ้าไร่นา เจ้านา คือ ครูบาอาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบอาชีพวิชาต่างๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์เป็นต้น (ฉ) เนคมชานบถ (แก่ชวานิคมนชานบถ คือ ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง (ช) สมณพราหมณ์ (แก่พระสงฆ์และบรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม (ซ) มิคปักษี (แก่มฤคและปักษี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย 3) อธรรมการนิเสชนา (ห้ามกั้น มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือ จัดการป้องกัน แก้ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง 4) ธนานุประทาน (ปันทรัพย์ให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแคว้น 5) ปริปัญญา (ปรึกษาสอบถามปัญหา)

สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติกติ ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมีมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัด การอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไป โดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย สอดคล้องกับ อุทัย โสวัณนัง (2552, บทคัดย่อ) การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทาง จริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พบว่าคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีความต้องการจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ได้แก่ คุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมโดยการจั ดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณสมบัติของผู้นำ สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทยพุทธศักราช 2550 มาตรา 78(4) ได้กำหนดให้มีการพัฒนาระบบงานภาครัฐโดยมุ่งเน้น การพัฒนาคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและ วิธีการทำงาน เพื่อการบริหารงานที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน อีกทั้งสำนักนายกรัฐมนตรีได้ ออกระเบียบว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ขึ้นเพื่อให้ถือ ปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงควรนำมายึดเป็นหลักแนวทางในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับ ชีระ รุญเจริญ (2548, หน้า 94-96) ว่าในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความจำเป็นต้องนำคุณธรรม จริยธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษา เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวหลาย ประการเช่น การนำการบริหารจัดการฐาน โรงเรียน (School-Base Management: SBM) มาใช้ใน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่กระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ นำรูปแบบการบริหารฐาน โรงเรียนมาเผยแพร่และฝึกอบรม ดังกล่าวรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทย พุทธศักราช 2550 หมวด 5 (2550, หน้า 22) ว่าแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ตามมาตรา 78 (4) ระบุให้พัฒนาระบบงานภาครัฐโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ คุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ ควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ใช้เป็น แนวทางในการปฏิบัติงาน และ เสน่ห์ จัยโต (2553, หน้า 3) ว่าการบริหารบุคลากรต้องปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์หรือกลยุทธ์ขององค์กรและการจัดการสมัยใหม่สู่การบริหารทุนมนุษย์ โดยมุ่งเน้นระบบคุณธรรม โปร่งใส มีหลักฐานตรวจสอบได้ ใช้ระบบผลงานตัวชี้วัดใน การประเมินผลการปฏิบัติงาน และสำหรับโรงเรียนเอกชนซึ่งบริหารงานโดยภาคเอกชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 ที่ว่า “เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักอิสลาม ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก” นั้นในภาพรวม การบริหารตามหลักอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีอยู่ในระดับมาก ซึ่งตอบรับสมมุติฐานข้อที่ 2 ที่ว่า “ระดับ การบริหารงานตามหลักอิสลามของโรงเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ใน

กรุงเทพมหานครและนันทบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก” นั้น สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมผู้บริหารตามทัศนะของข้าราชการครูจังหวัดนครราชสีมาเขต 3 ของอชมาน โตะมี (2555, บทคัดย่อ) พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับความเป็นผู้นำด้านคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาของ เฟาซี วงศ์ภักดี (2555, บทคัดย่อ) ว่าภาวะการบริหารงานของผู้นำที่พึงประสงค์ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยภาพรวมและรายด้านมากมีทั้ง 4 ด้านคือ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านความรับผิดชอบ ด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านการสร้างแรงจูงใจ อนึ่ง วินัย ธรรมะอุณ (2554) ว่าคุณธรรมเป็นจิตสำนึกที่มองไม่เห็นเพราะเป็นนามธรรม ส่วนจริยธรรมเป็นความประพฤติที่มองเห็นเป็นรูปธรรมหรืออธิบายอีกอย่างหนึ่งคือคุณธรรมเป็นศรัทธาที่ควบคุมจิตใจทำให้มีจิตสำนึกที่ดี ส่วนจริยธรรมเป็นกฎกติกา มารยาทที่ควบคุมความประพฤติอันแสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรม การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหารคุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับผู้บริหาร ข้อบัญญัติของศาสนาอิสลามจะได้อาจมาจากบทบัญญัติแห่งคำภีร์อัลกุรอานและแนวทางแห่งท่านศาสดา ผู้บริหารทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือของเอกชน องค์กรศาสนาหรือองค์กรราชการหรือองค์กรการเมืองหรือองค์กรเศรษฐกิจหรือองค์กรพิพากษา ก็ตาม จะต้องสมบูรณ์ด้วยหลักคุณธรรมและจริยธรรม โดยไม่บกพร่องตลอดเวลาที่ดำรงฐานะผู้นำ หากคุณธรรมและจริยธรรมขาดตกหล่นบกพร่องไปจากผู้นำในตำแหน่งต่างๆ ที่ทำหน้าที่บริหาร องค์กรในระดับและฝ่ายต่างๆ แน่นอนคุณภาพการบริหารก็จะบกพร่องตามไปด้วย เมื่อการบริหาร บกพร่องคุณภาพขององค์กรที่ผู้นำรับผิดชอบก็จะบกพร่องอ่อนด้อยคุณภาพตามไปด้วย ถึงที่สุด องค์กรนั้นก็ล้มครืน การแก้ไขปัญหาคือผู้นำต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองให้จงได้ หรือมิฉะนั้นก็ต้องเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำคุณธรรมเป็นจิตสำนึกที่มองไม่เห็นเพราะเป็นนามธรรม ส่วนจริยธรรมเป็น ความประพฤติที่มองเห็นเป็นรูปธรรม หรืออธิบายอีกอย่างหนึ่ง คุณธรรมเป็นศรัทธาที่ควบคุมจิตใจ ทำให้มีจิตสำนึกที่ดี ส่วนจริยธรรมเป็นกฎกติกา มารยาทที่ควบคุมความประพฤติอันแสดงออกที่ เห็นเป็นรูปธรรม เมื่อจิตใจและการแสดงออกทางกิริยาที่เรียกว่าความประพฤตินี้มีหลักการที่พระเจ้า บัญญัติควบคุมไว้ได้ มนุษย์ก็ย่อมมีคุณภาพ และมนุษย์ทุกคนนั้นมีความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน และความรับผิดชอบต่อเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของผู้นำ คุณธรรมที่สร้างสรรค์อยู่ภายใน นั้น แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เรียกว่าศรัทธา ได้แก่หลักศรัทธาคือความเชื่ออันประกอบด้วย 6 ประการคือ 1) ศรัทธาในพระเจ้า 2) ศรัทธาในศาสดา 3) ศรัทธาในคัมภีร์จากพระเจ้า 4) ศรัทธาในม ลาคิฮะฮ์ 5) ศรัทธาในวันสิ้นโลกนี้มีโลกหน้าแทน 6) ศรัทธาในกำหนดสภาวะของทุกสิ่งจาก พระเจ้า เรียก 6 ประการนี้ว่า”อิหม่าน” และส่วนที่เรียกว่าคุณความดีในจิตใจ เช่น ความรัก ความ เมตตา ความหวังดี ความภักดี ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเอื้อเฟื้อ และความละกิเลส เรียกว่า “เอียะห์ซาน” และข้อกำหนดเกี่ยวกับหลักปฏิบัติบังคับ 5 ประการ คือ 1) ปฏิญาณตนว่าไม่มี

พระเจ้าอินโดนอกจากอัลลอฮ์ 2) ทำละหมาด 3) ถือศีลอด 4) จ่ายซะกาต 5) เดินทางไปทำฮัจญ์ เรียกว่าอิสลามเป็นข้อบังคับรากฐานสำหรับผู้เป็นมุสลิมทุกคน รากฐานชีวิตของมุสลิมที่พระเจ้ากำหนด 1) รากฐานศรัทธา มี 6 ประการ (ปัญญา) 2) รากฐานคุณธรรมขึ้นอยู่กับหน้าที่ต่างๆ (จิตใจ) 3) รากฐานความประพฤติ 5 ประการ (ร่างกาย) รากฐานของชีวิตมุสลิมทุกคนจะต้องประกอบด้วยหลักการต่างๆตามที่กล่าวมาอย่างครบถ้วนและต้องเข้าใจอย่างชัดเจนและลึกซึ้ง ส่วนประกอบต่างๆของชีวิตมุสลิมนั้น จะเห็นว่าเป็นหลักการที่สามารถควบคุมจิตใจ สติปัญญาและร่างกายมิใช่เพียงหลักควบคุมจิตใจหรือสติปัญญาหรือความประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่ต้องควบคุมให้ครบทุกส่วนของชีวิต และต้องใช้เวลาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง มิใช่เลือกปฏิบัติเพียงวาระแห่งความอยากของอารมณ์ ดังนั้นการปฏิบัติพิธีศาสนาจึงต้องปฏิบัติทุกวันที่ศาสนากำหนด มิใช่เลือกปฏิบัติตามอารมณ์เช่น การทำละหมาด ที่มุสลิมต้องทำทุกวันอย่างน้อยวันละ 5 เวลา หากปล่อยให้การปฏิบัติศาสนกิจเช่นการละหมาดเพียงเวลาที่ว่างงาน หรือเวลาที่อยากปฏิบัติ หรือเวลาที่มุ่งหวังรางวัล หรือเวลาที่มุ่งอวดคนอื่น เป็นต้น แต่การปฏิบัติศาสนพิธีหรือศาสนกิจนั้นปฏิบัติบนพื้นฐานของความศรัทธาในพระเจ้าเรียกกันสั้นๆ ว่า “เพื่อพระเจ้า” แม้แต่สวรรค์หรือผลบุญก็ไม่มุ่งหวัง เพราะเมื่อจิตใจมุ่งต่อพระเจ้าแล้ว ก็ถือว่าหัวใจมีความสะอาดหมดจดและบริสุทธิ์ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนใดๆ ในโลกนี้ทั้งสิ้น มีแต่หัวใจที่มุ่งปฏิบัติตามที่พระเจ้าบัญญัติระดับความบริสุทธิ์ใจ 1) ระดับต้นคือระดับจิตใจที่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าด้วยความกลัว เพื่อปลอดภัยจากโทษภัย 2) ระดับกลางคือระดับจิตใจที่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าด้วยความหวัง เพื่อได้รับรางวัลที่พึงได้ 3) ระดับสูงคือระดับจิตใจที่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนใดๆ มีแต่ความมุ่งหวังต่อพระเจ้าไม่ว่าพระเจ้าจะลิขิตชีวิตอย่างไร ก็พร้อมที่จะรับสิ่งลิขิตดังกล่าวโดยดุษณี หน้าที่ความรับผิดชอบ (1) หน้าที่ต่อพระเจ้า 1) การนมัสการพระเจ้า 2) การวอนขอพระเจ้า 3) การปฏิบัติตามคำสั่งพระเจ้า (2) หน้าที่ต่อบุพการี 1) เชื้อเพลิงคำสั่งสอน 2) กตัญญู กตเวทิต์รู้คุณและตอบแทนคุณ 3) โกลีซิดสนิทสนม 4) สุภาพอ่อนโยน (3) หน้าที่ต่อบุตร 1) เลี้ยงดูอย่างดี 2) สั่งสอนอบรมตักเตือน 3) ให้การศึกษาทั้งสายศาสนา สามัญและอาชีพ 4) เตรียมมรดกเพื่อเป็นทุนเท่าที่จำเป็นตามความสามารถ (4) หน้าที่ต่อเพื่อนบ้าน 1) อารีอารอบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2) ให้เกียรติ 3) ดูแลทรัพย์สินสมบัติรวมทั้งลูกหลาน 4) ประชุมปรึกษาแก้ไขเกี่ยวกับปัญหาสังคม (5) หน้าที่ต่อมัสยิด 1) เข้ามัสยิดด้วยความสะอาด 2) พบขะต้องเก็บทิ้ง 3) เริ่มด้วยละหมาดการวะมัสยิด 4) นั่งสงบห้ามพูดคุยในมัสยิด (6) หน้าที่ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 1) พิทักษ์รักษาปกป้องป้องกัน 2) เถนถนอมรักษาตามวัย 3) ชำระภาษี 4. ปฏิบัติวัฒนธรรมชาติอันไม่ขัดกับศาสนา (7) หน้าที่ต่อสิ่งแวดล้อม 1) บำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมตามธรรมชาติ 2) ไม่ทำลายทั้งทางตรงเช่นตัดโค่นและทางอ้อมเช่นใช้ระบบสารเคมี 3) เพิ่มพูนจำนวนสมาชิกสิ่งแวดล้อมโดย

สม่าเสมอคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นคุณสมบัติผู้นำ 1) นับถือศาสนา 2) ถือสัจจะ 3) มีความ
รับผิดชอบ 4) มีปฏิภาณเฉลียวฉลาดแก้ปัญหาเป็น 5) เปิดเผย 6) มีน้ำใจ ใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
เสียสละ ให้โอกาสคนอื่น 7) ซื่อสัตย์สุจริต 8) ยุติธรรม 9) รักสามัคคี 10) มีความคิดริเริ่ม 11) เป็น
ตัวอย่างที่ดีมีมารยาทระเบียบวินัยทั้งกายวาจาและใจ 13) รับผิดชอบตนเองทำผิดไม่อายที่จะสารภาพ
14) ให้อภัยแก่คนอื่นเมื่อเขาผิดพลาด 15) กล้าหาญอดทน มุ่งมั่น มีความตั้งใจสูงขยันหมั่น
อ่อนน้อมถ่อมตนไม่ถือยศตำแหน่งไม่หยิ่งทะนง 17) รักษาเวลานัดหมายอย่างเที่ยงตรง การพัฒนา
คุณธรรมจริยธรรม (1) เมื่อเราปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของเราด้วยคุณธรรมจริยธรรมอย่างเคร่งครัดและ
คงเส้นคงวา คุณธรรมจริยธรรมย่อมดำรงอยู่กับเราไปจนตลอดไปไม่มีทางที่สิ่งนั้นจะเสื่อมคลายจน
สิ้นสลายไปจากเรา แต่เมื่อเราเว้นการปฏิบัติภารกิจหรือปฏิบัติภารกิจอย่างไม่สนใจคุณธรรม
จริยธรรม สนใจอย่างเดียวคือเงินค่าตอบแทน แน่แน่นอนคุณธรรมจริยธรรมจะต้องถอนตัวออกไป
จากเรา ความเสื่อมและ ความไม่สนใจต่อคุณธรรมจริยธรรมจะเข้ามาแทนที่ จิตสำนึกเราจะมี
กิเลสเข้าไปแทนที่เช่น ความโลภความทุจริต ความเกียจคร้าน (2) หมั่นตรวจสอบและประเมิน
ตัวเองอยู่เสมอ นักบริหารที่มีความรอบคอบจะมีบันทึกการทำงานของตัวเองอย่างละเอียดและหมั่น
ดูแลตรวจสอบบันทึกพร้อมทั้งระลึกถึงการทำงานในวันทีบันทึกว่าตรงกับความจริงหรือเปล่า และ
ประเมินการทำงานในแต่ละวัน เพื่อทราบคุณภาพและความบกพร่องในการทำงานของตัวเองอัน
เป็นผลสำคัญที่สุดที่จะนำไปสู่การพัฒนาตัวเองและการพัฒนาองค์กรที่รับผิดชอบ จะสังเกตได้ว่า
การบริหารโรงเรียนยังกำหนดไว้ว่าจะต้องมีสมุดบันทึกหมายเหตุประจำวัน ผู้บริหารต้องทำบันทึก
ทุกวันแม้วันใดเป็นวันหยุดก็ต้องบันทึกไว้ด้วย หากวันหยุดมีกิจกรรมหรือภารกิจพิเศษอย่างไรและ
เท่าใดก็ต้องบันทึกไว้ด้วย การบันทึกความประพฤติส่วนตัวจะต้องมีความเป็นธรรม เมื่อเราชื่น
ชมและลำพองที่จะบันทึกความดีของเราเอง แล้วทำไมเราจึงไม่กล้าหาญชาญชัยที่จะบันทึกความผิด
ของเราด้วย เราจะได้มีข้อมูลแห่งความเป็นธรรมในแต่ละด้านในการพิจารณาตัวของเราเอง
สติปัญญาเป็นศาสตติยคุณธรรมจะต้องวางตัวเป็นกลางในการพิจารณาคดีของตัวเอง สมุดบันทึก
ประจำวันของเราเองมิใช่เพียงแค่นัดหมายภารกิจอย่างเดียว แต่ต้องบันทึกความประพฤติทั้งสอง
ด้านของเราด้วย (3) ผลการตัดสินใจของเราด้วยการพิจารณาที่เป็นธรรมว่าเราเองดีหรือไม่ดี ภารกิจ
ต่อเนื่องของเราหลังจากนั้นก็คือเราต้องสนองตอบผลการตัดสินใจนั้น หากเราตัดสินใจว่าตัวเองทำถูก
ทำดีแล้ว เราก็ขอบคุณพระเจ้าที่คลบบันดาลให้เราทำดี แล้วก็หมั่นทำความดีและเพิ่มความดีตลอดไป
แต่ถ้าเราตัดสินใจว่าตัวเองผิด เราก็รับสารภาพโทษต่อพระเจ้า โดยสำนึกผิดด้วยความเสียใจและตั้ง
มั่นว่าไม่ทำความผิดนั้นอีกต่อไปแล้ว จะเลิกทำความผิดนั้นตลอดกาล อันสมองของเราซึ่งประกอบ
เป็นก้อนอยู่มากมายอย่างสลับซับซ้อนในหัวกะโหลกของเรา มีหน้าที่สำคัญๆ มากมายเช่นเดียวกัน
ส่วนนำเข้าทางข้อมูลจากการสัมผัสโดยสัมผัสกับสรรพสิ่งทั้งหลายเข้าเก็บอย่างมิดชิดและ

ปลอดภัย เช่น ตาสัมผัสวัตถุ หูสัมผัสเสียง ลิ้นสัมผัสรส ผิวสัมผัสอุณหภูมิ เป็นต้นเพื่อนำมาคิดและ ส่วนที่จำส่วนที่สั่งงานส่วนที่วินิจฉัยส่วนที่ตัดสินใจ เป็นต้น พระเจ้าให้เกียรติแก่สมองอย่างยิ่ง เราจึง ต้องรักษาสุขภาพของสมองให้ดี ด้วยอาหารและด้วยความรู้ (4) พระเจ้าสัญญากับมนุษย์ว่าใครทำดี ได้ดีทำชั่ว ได้ชั่วเป็นสิ่งตอบแทน สวรรค์เป็นสัญลักษณ์แห่งความดี นรกเป็นสัญลักษณ์แห่ง ความผิด คุณสมบัติของสวรรค์นั้นให้ความสุขแก่ใครที่ได้เข้า ส่วนนรกนั้นให้ความร้อนแรงเผา ผลาญอย่างทรมานแก่ใครที่ได้เข้า สวรรค์และนรกนั้นจะปรากฏอย่างแน่นอนเมื่อถึงวาระในวันชาติ หน้า ความสุขของสวรรค์ คัมภีร์อัลกุรอานได้บรรยายว่า “มวลพืชพรรณอันหลากหลายที่มีธารน้ำ ไหลอยู่เบื้องใต้” และนรกชื่อของมันก็แปลว่า “ไฟที่เผาผลาญมหากาฬ” อยู่แล้ว ความหมายแห่ง สวรรค์ชัดเจนและเป็นวิทยาศาสตร์ ความสุขจากพรรณไม้คือความสุขที่แท้จริงด้วยออกซิเจนที่คาย ออกมาจากลำต้นอีกมีธารน้ำที่ไหลอยู่เบื้องใต้ก็แสดงว่าน้ำนั้นไม่เนาอย่างแน่นอนเพราะน้ำที่ไหล นั้นเป็นน้ำดีมีคุณภาพ แต่ถ้าหยุดนานแล้วสภาพของมันก็ต้องเปลี่ยนแปลงเป็นน้ำเนาใช้บริโภค ไม่ได้ สภาพสวรรค์นั้นเป็นธรรมชาติที่มีสภาพสะอาดบริสุทธิ์ยิ่งนักมีใช้ผลผลิตจากการผลิตทาง วิทยาศาสตร์ที่อุดมด้วยคาร์บอนไดออกไซด์ และสารปนเปื้อนอื่นๆ (5) ความเป็นนักบริหารนั้นมี สิ่งยั่วยวนมากมายที่จะทำให้ตะบะแตกอย่างง่ายดาย ด้วยตำแหน่งสูงกว่าคนอื่น ด้วยรายได้เหนือกว่า คนอื่น ด้วยมีผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามากกว่าคนอื่น ด้วยตัวเองมีอำนาจสั่งการแก่คนอื่น ความเหนือกว่า คนอื่นทำให้เจ้าตัวมีโอกาสฮึกเหิมมีโอกาสหยิ่งทรนง ซึ่งเป็นอาการที่ส่งผลให้เขาไม่ได้รับความ รักเคารพอย่างแท้จริง นอกจากความกลัวลนลานหรือความหมั่นไส้ที่เขาพึงได้รับ แม้จะมาจาก ผู้ใต้บังคับบัญชาของเขาเองก็ตาม ความเหนือกว่า สูงกว่า มากกว่า ที่เขาสะสมอยู่นั้น หากเขา ปราศจากคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นคุณสมบัติสำคัญสำหรับผู้บริหาร ความฮึกเหิมความหยิ่งทรนง จะเข้ามาทำลายเขาอย่างแน่นอน แต่ถ้าเขาเปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรมดังที่กล่าว แน่นอนเขา สามารถยืนหยัดอยู่ได้ เพราะคุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวเขานั้นเอง (6) สูดยอดแห่งคุณธรรม สำหรับผู้บริหารที่ต้องนำมาใช้ตลอดเวลา คือ “ความอดทน อดกลั้น อดออม อดใจ” คำสั่งจาก อัลกุรอานมีหลายข้อบัญญัติที่โองการให้ทุกคนมีความอดทนให้ถึงที่สุด อย่าปล่อยให้อารมณ์มี อำนาจเหนือตัวเอง แต่ต้องฝึกตัวเองให้มีความอดทนในประเด็นต่างๆ อย่างสูงสุด ศรัทธาที่ทุกคนมี ต่อพระเจ้าต้องมีความแข็งแกร่งจนยุติอำนาจแห่งอารมณ์ได้ อัลกุรอานได้บัญญัติในซูเราะฮ์อัลบะ เกาะเราะฮ์โองการที่ 153 ไว้ว่า “จงขอความช่วยเหลือด้วยความอดทนและด้วยการละหมาดเถิด เพราะพระเจ้าอยู่ร่วมกับบรรดาผู้อดทน” ความอดทนจึงเป็นคุณธรรมที่สรรสร้างคุณธรรมอื่นๆ ได้ อีกหลายคุณธรรม เช่น ความรัก การให้อภัย ความเป็นกันเอง ความนอบน้อมถ่อมตน ความขี้มุ่มม แหม่มใส ความเสียสละและความขยัน ผู้นำที่มีความอดทนสูงจะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับ ผู้ใต้บังคับบัญชานำไปปฏิบัติต่องค์กรนั้นจะเกิดเอกภาพโดยไม่ต้องมีใครสั่ง การเลียนแบบในทางที่ดี

จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ผู้ทำงานในตำแหน่งต่างๆ จะเห็นตัวอย่างจากการปฏิบัติตัวของผู้นำเป็นประจำ นิสัยดีๆ ที่ออกมาจากผู้นำทำให้ผู้ทำงานทุกคนในองค์กรได้เลียนแบบผู้นำโดยผู้นำไม่ต้องใช้อำนาจสั่งการใดๆ แต่เขาต้องใช้ความดี ความดีเท่านั้นที่สร้างบารมีแก่เขา และคนที่ปฏิบัติความดีที่คนผู้ใหญ่นำ ต้องทำงานด้วยเน้นคุณธรรม 2 ประการ คือ “ความอดทนและความบริสุทธิ์ใจ” แม้คุณธรรมอื่นๆ อีกหลากหลายที่กล่าวมาแล้วก็ต้องนำมาปฏิบัติด้วยเพียงแต่ว่าคุณธรรม 2 ประการนี้ นำมากล่าวถึงเพราะเป็นสิ่งที่เข้าใจง่าย ส่วนการปฏิบัติอาจง่ายหรือยากแล้วแต่การฝึกฝนจากประสบการณ์จริง บรรดาคุณธรรมอื่นๆ นั้นอาจยังไม่เข้าใจแต่คุณธรรมทั้ง 2 นี้เข้าใจได้และสามารถนำมาปฏิบัติได้ทุกวัน ที่ฝังแน่นกับจิตใจของเราอย่างถาวรแม้ว่าจะถูกขับออกไปด้วยกิเลสบ้าง เราก็สามารถเข้าใจง่ายพร้อมจะปรับปรุงได้อย่างน้อยที่สุดชีวิตของเราต้องเข้าใจคุณธรรมทั้ง 2 นี้ นั่นคือ 1) ความอดทน ดังชูเราะฮ์อัลอะอิมรอน โองการที่ 200 “ผู้ศรัทธาเอ๋ย อดทน และจงอดทนร่วม” (อดทนในการทำอิบาดะฮ์ อดทนต่อภัยพิบัติทั้งมวล (ภัยธรรมชาติและโรคภัย) (อดทนที่จะไม่ปฏิบัติสิ่งผิดศาสนาและผิดกฎหมาย) อดทนร่วมคืออดทนในการต่อสู้กับศัตรูศาสนาและผู้รุกรานประเทศให้มีความเข้มแข็งกว่าศัตรู และชูเราะฮ์อัลบะเคาะฮ์ โองการที่ 155 ความว่า “เราจักทดสอบสุเจ้า ด้วยบางส่วนของความกลัว ความหิวกระหาย ความบกพร่องของทรัพย์สินสมบัติ ความบกพร่องของชีวิตทั้งหลายและบรรดาผลเกษตรทั้งปวง และจงแข็งขำดีแก่บรรดาผู้อดทนเถิด” 2) ความบริสุทธิ์ใจ อัลกุรอาน ชูเราะฮ์อัลบะยีนะฮ์ โองการที่ 5 ความว่า “พระเจ้าไม่บัญชาสุเจ้าในกิจวดีใดที่สำคัญที่สุด นอกจากการนมัสการต่อพระองค์ด้วยความสะอาดบริสุทธิ์ใจ ต้องทำละหมาด ต้องจ่ายซะกาตและนั่นคือศาสนาแห่งความมั่นคงที่สุด และชูเราะฮ์อัลฮัจญ์ โองการที่ 37 ความว่า “การบริจาของสุเจ้าด้วยกุรบานนั้น เนื้อและเลือดของกุรบานไม่ถึงพระเจ้าหรอกแต่ที่ถึงพระเจ้าคือความขำเกรงที่มีต่อพระองค์เท่านั้น และชูเราะฮ์อัลอะอิมรอน โองการที่ 29 ความว่า “จงประกาศเถิด แม้นสุเจ้าจะปิดบังสิ่งที่อยู่ในใจหรือเปิดเผยก็ตาม พระเจ้าย่อมทราบทั้งสิ้น” เรามีความอดทนความสำเร็จในด้านต่างๆ จะต้องเข้ามาหาเราหรือเราวิ่งไปหาความสำเร็จก็เป็นความหมายเดียวกัน ส่วนความบริสุทธิ์ใจเป็นหลักคำประกันการทำงานของเราว่าเราทำไม่หวังผลประโยชน์เข้าตัวเราอย่างเดียว เราจะไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว เราจะเป็นคนใจกว้าง เมื่อเราทำเพื่อพระเจ้า คำสั่งต่างๆ ของพระเจ้าเราก็จะไม่ละเมิดอันเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์สังคม เป็นสังคมสันติสุข มั่นคง ชีวิตเราเป็นชีวิตแห่งความเสียสละอย่างแท้จริงคำสอนของอิสลามเน้นให้ผู้ปฏิบัติงานในหน้าที่ต่างๆ แม้จะมีคุณธรรมหลากหลายที่นำมากล่าวแล้ว โดยสมบูรณ์ แต่คุณธรรมที่สำคัญที่สุดที่เข้าใจได้ง่ายที่สุด และเป็นคุณธรรมเริ่มต้นอันนำไปสู่การกำเนิดขึ้นของคุณธรรมอื่นคือ 2 คุณธรรม ได้แก่ ความอดทนในการปฏิบัติหน้าที่ และปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงใจบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์รับรองได้เลยว่าคนที่ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ด้วยความอดทนและด้วยความบริสุทธิ์ใจนั้นงานที่ทำจะสำเร็จอย่างสมบูรณ์

งานในหน้าที่ที่ปฏิบัติอย่างตั้งใจจริงใจบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ เป็นงานที่เลอเลิศประเสริฐที่สุด และ จะได้รับผลตอบแทนจากอัลลอฮ์โดยสมบูรณ์ ท่านศาสดาแห่งอิสลามสอนว่า “บรรดางานทั้งหลาย นั้นย่อมเป็นไปตามเจตนา และแต่ละบุคคลย่อมได้รับผลตอบแทนตามที่เขาเจตนา ดังนั้นใครที่ร่วม เดินทางกับท่านศาสดาเพื่ออพยพจากมักกะฮ์ไปมะดีนะฮ์เพื่ออัลลอฮ์และรอซูล แน่แน่นอนการอพยพ ของเขาก็เป็นไปเพื่ออัลลอฮ์และรอซูล และใครที่อพยพเพื่อผลประโยชน์ที่เขาประกอบการในโลกนี้ หรือเพื่อสตรีที่เขาจะแต่งงานด้วย แน่แน่นอนการอพยพของเขาย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่เขาเจตนาอพยพ ไปสู่สิ่งนั้น” (บุคอรี มุสลิม) 7) บทสรุปสุดท้ายเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่จะนำมาเป็นแนวทาง ในการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม คือ นักวิชาการอิสลามได้สรุปคุณสมบัติของศาสดาทุกท่านว่า จะต้องประกอบด้วย 4 ประการคือ 1) มีสัจจะพูดจริงทำจริงไม่เคยโกหก (อัศคีคฺ) 2) มีความ รับผิดชอบเป็นที่ไว้วางใจได้ (อัลอะมานะฮฺ) 3) มีความฉลาดสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ (อัลฟะฮฺมฺ) 4) มีมนุษยสัมพันธ์สามารถสร้างความเข้าใจแก่คนทุกคน (อัตตะบลิฆ) ผู้นำระดับ ท่านศาสดามีคุณสมบัติ 4 ประการตามที่กล่าว ซึ่งเป็นกรสรุปโดยนักวิชาการยุคก่อน แต่ได้ ครอบคลุมคุณธรรมจริยธรรมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ทุกประการ ผู้นำแม้จะไม่นับถือศาสนาอิสลาม ก็มีสิทธินำคุณสมบัติ 4 ประการนี้ไปปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นผู้นำการบริหารในองค์กรใดก็ตาม เพราะ คำสอนของอิสลามไม่ได้สงวนลิขสิทธิ์ใดๆทั้งสิ้น เป็นคำสอนเพื่อและสำหรับมนุษยชาติทั่วไป อัลกุรอานบัญญัติในซูเราะฮ์อัลอัมบิยาอ์ โองการที่ 107 ความว่า “และเราได้ส่งเจ้ามานอกจากเป็น ความเมตตาแก่ชาวโลกทั้งปวง”

ผู้ที่มีบทบาทและมีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือ เอกชนคือ ผู้บริหาร เพราะผู้บริหารเป็นผู้ดำเนินกิจการต่างๆ ในองค์กรรวมทั้งควบคุมและบังคับ บัญชา ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้วางนโยบายและโครงการต่างๆ ไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ คุณลักษณะความสามารถของผู้บริหารมีส่วนเกี่ยวข้องต่อผลการดำเนินงานในองค์กร ไปสู่ ความสำเร็จ ถ้าผู้บริหารมีคุณลักษณะความสามารถที่เหมาะสมและดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ตาม หลักทฤษฎีการบริหารองค์การย่อมได้รับความร่วมมือร่วมใจจากผู้ร่วมงานเป็นอย่างดี และจะทำให้ ผลงานมีคุณภาพและประสิทธิภาพ (พัชพงษ์ จิระนคร, 2548, หน้า 198) โรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลามในระบบเป็น โรงเรียนประเภทหนึ่ง ภายใต้การดูแลของสำนักบริหารงาน คณะกรรมการการศึกษาเอกชนกระทรวงศึกษาธิการ ในปัจจุบันมีการจัดการเรียนการสอนแบบชั้น เรียนทั้งวิชาศาสนา และวิชาสามัญ บุคลากรในโรงเรียนประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ และครูที่โรงเรียนจ้างสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554, หน้า 9) โดยทั่วไปโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีความไม่ทัดเทียมกับสถานศึกษาอื่นๆ ทั้ง ของรัฐและเอกชนทั่วไปไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดระบบการบริหารจัดการ ความพร้อมทางด้าน

บุคลากรและอุปกรณ์การเรียนการสอน หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน ฯลฯ แม้ว่ารัฐบาลได้พยายามสนับสนุนส่งเสริมการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาโดยตลอดก็ตาม แต่โรงเรียนเหล่านี้ก็ยังไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ที่มีเพียงส่วนน้อยที่ได้ตามคาดหวัง เนื่องจากผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารในฐานะผู้นำที่ได้รับมอบหมายและรับผิดชอบในการแปลงนโยบายเพื่อไปสู่การปฏิบัติจะต้องมีคุณลักษณะและความสามารถที่จะรวมพลังในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อองค์กร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2543) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญันนะฮ์ มีสมบุรณ์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยประสิทธิผลการบริหารจัดการบุคลากรตามทัศนะของผู้บริหารและครู โรงเรียนเอกชนสังกัดสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแห่งประเทศไทยในกรุงเทพมหานครและเขตภาคกลาง ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อยดังนี้ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ด้านการวางแผนอัตรากำลัง และด้านการสรรหา ด้านการสร้างแรงจูงใจ ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ และด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับอนุญามาลุดดีน ซอลีฮี (2550, หน้า 3) รายงานว่าปัจจุบัน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาควบคู่สามัญหลายแห่งสามารถจัดการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ มีการบริหารจัดการอย่างมีระบบ เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการและชุมชน แต่ก็ยังมีอีกหลายโรงเรียนเช่นกัน ที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากปัญหาดังนี้ 1) ระบบการบริหารจัดการ ต้องยอมรับว่าการบริหารจัดการของผู้บริหารในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามบางส่วนยังไม่เป็นมืออาชีพ การบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร การกระจายอำนาจในการตัดสินใจยังมีน้อย ผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารการศึกษา 2) บุคลากรบางส่วนไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ทำให้บางครั้งเกิดปัญหาในทางปฏิบัติ ด้านขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่และสวัสดิการของครูผู้สอนยังไม่เป็นที่น่าพอใจมาก เพราะโรงเรียนบางแห่งมีข้อจำกัดและขาดงบประมาณ 3) มีงบประมาณไม่เพียงพอที่จะใช้ในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงขาดงบประมาณในส่วนของการสร้างอาคารเรียนและการจัดหาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้บริหารควรได้นำหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและผู้บริหารและบุคลากรจะต้องปฏิบัติตัวให้เป็นตัวอย่างแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและชุมชน จากเหตุผลดังกล่าวนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับคนในชุมชน และถือว่าชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการศึกษา การจัดการศึกษาที่ดีจะต้องคำนึงถึงชุมชนท้องถิ่นหรือบริบทขององค์กรการศึกษาที่ตั้งอยู่ในบริเวณนั้นๆ ที่

จะต้องสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นที่อยู่ในชุมชนที่จะต้องมีส่วนในการตัดสินใจในกิจกรรมการเรียนการสอนของสถานศึกษาอยู่แล้วเพราะจะต้องมีส่วนเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน สถานศึกษาต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและชุมชนต้องมีส่วนในการจัดการศึกษาเช่นกัน เช่นภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านและให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ ความรัก ห่วงแทนทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางสังคมด้วยเช่นกัน เป็นต้น สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ว่าชุมชนควรมีการพบปะพูดคุยถึงความต้องการระหว่างกัน อีกทั้งแผนแม่บทจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกล่าวถึงการผนึกการทำงานร่วมกันทางนโยบายการบริหาร และจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management: SBM) และการมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ เป็นความรู้สึกที่ดีที่มีต่อกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม เป็นแรงกระตุ้นไปสู่ความสำเร็จ สอดคล้องกับ เดวิสและนิวสตรอม (Davis and Newstrom, 1989, p.232) ได้อธิบายไว้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) และดังกล่าวเมื่อเกี่ยวข้องก็คิดช่วยเหลือกัน (Contribution) และส่วนร่วมรับผิดชอบ (Responsibility) ในสิ่งนั้นๆ และในทำนองเดียวกัน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ และคนอื่นๆ (2531, หน้า 178) มีความเห็นว่าการมีส่วนร่วมทำให้เกิดการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (Involvement) และการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความผูกพัน (Commitment) กับภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วม จึงนับได้ว่าการมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาแล้วจะทำให้เกิดความร่วมมือในกระบวนการพัฒนาและกระบวนการเรียนรู้ซึ่งจะนำไปสู่เด็กและชุมชนท้องถิ่นที่สามารถ ช่วยเหลือลดช่องว่างระหว่างสถานศึกษากับชุมชน สอดคล้องกับฮอยและมิสเกล (Hoy and Miskel, 1991, pp.270-271 citing House and Mitchell, 1975) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในทฤษฎี วิธีทาง-เป้าหมาย (Path-Goal theory) โดยทฤษฎีนี้กล่าวถึงพฤติกรรมผู้นำที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ของผู้ใต้บังคับบัญชาในเป้าหมายของงานที่ระบุพฤติกรรมผู้นำไว้ 4 แบบคือแบบสั่งการ (Directive leadership) แบบมุ่งความสำเร็จงาน (Achievement-Oriented leadership) แบบสนับสนุน (Supportive leadership) แบบให้มีส่วนร่วม (Participative leadership) ซึ่งทั้งหมดเห็นได้ชัดเจนว่ามีพฤติกรรมของ ผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participative leadership) ผู้นำลักษณะนี้จะปรึกษาหารือกับผู้ใต้บังคับบัญชา และนำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ใต้บังคับบัญชาไปใช้ตัดสินใจ ในทำนองเดียวกันรุม และเยทตัน (Robbins, 1991, pp. 73-474) ได้อธิบายลักษณะของผู้นำภายใต้สถานการณ์ต่างๆ เรียกว่า ผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Leader-Participation) ซึ่งจะให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากน้อยแตกต่างกันไป 5 รูปแบบที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่น้อยที่สุด หรือเกือบไม่มีไปจนถึงการมีส่วนร่วมชัดเจน นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีสถานการณ์ (Situational theory)

ของเฮเชย์และบลองชาร์ด (Robbins, 1991, pp.469-471) ได้กล่าวถึงทฤษฎีนี้โดยอธิบายถึงพฤติกรรมผู้นำ 4 แบบคือ แบบบอก (Telling) แบบขาย (Selling) แบบมีส่วนร่วม (Participating) แบบมอบหมาย (Delegating) เหมือนเช่นเดียวกันกับเฮาส์และมิทเชลโดยแบบของผู้นำจะปรับเปลี่ยนไปตามวุฒิภาวะ (Maturity) ของผู้ตามที่ระบุไว้ว่าพฤติกรรมผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participating) เป็นพฤติกรรมผู้นำที่ให้ความสำคัญแก่ผู้ร่วมงานในการสนับสนุนช่วยเหลือและให้ผู้ตามร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ สอดคล้องกับงานศึกษาของ จันย์ แยมมีกลีน (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานครเขต 3 พบว่าผู้ประสานงานระหว่างโรงเรียนกับชุมชนต้องมีประสบการณ์เพียงพอในการประสาน การทำงานเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนคือจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด โรคเอดส์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ และให้ความรู้แก่ชุมชน ด้านการได้รับความสนับสนุนจากชุมชนคือเชิญวิทยากรท้องถิ่นที่มีความรู้ ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพมาแนะแนวการศึกษาด้านอาชีพให้นักเรียน ด้านการประเมินผลงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนคือ นำผลการวิเคราะห์ไปใช้ในการปรับปรุงงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชน ดังกล่าวสมาคมผู้บริหาร โรงเรียนแห่งสหรัฐอเมริกา (The American Association of School Administrators, 1974, p.7 อ้างถึงใน จันย์ แยมมีกลีน, 2547, หน้า 10) ได้ให้ความหมายในลักษณะของการพัฒนาความร่วมมือและสื่อสารแบบสองทางเพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างโรงเรียน บุคลากรของ โรงเรียนและชุมชน ส่วนคินเดอร์และคณะ (Kindred and Other, 1984, p.9) ได้อธิบายว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในความสำคัญ ความจำเป็นของการศึกษาและกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นให้ความสนใจและความ เข้าใจและความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น ส่วน กิติมา ปริดีดิติก (2532, หน้า 237) ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหมายถึง กระบวนการในการวางแผน ควบคุม ประสานงาน จัดบุคลากร และเผยแพร่ความรู้ต่อชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนและโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกัน ส่วนพินิจดา วีระชาติ (2542, หน้า 44) ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนคือ การสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อให้โรงเรียนรู้จักชุมชนดีขึ้นในแง่ที่สามารถค้นหา และใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา และในเวลาเดียวกันก็ให้ชุมชนมีความรู้สึที่ดีต่อโรงเรียน ส่วน ละออ เกษสุวรรณ (2544, หน้า 12) ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจมีรู้สึกที่ดีต่อกันอันจะเป็นหนทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ขณะเดียวกันก็เป็นหนทางให้โรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมใน

การพัฒนาชุมชนในท้องถิ่น หลักคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาในปัจจุบันมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพราะต่อให้มีทุกสิ่งพร้อมในสถานศึกษา แต่หากไร้ซึ่งความมีคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพและบุคคลในองค์กรรู้คุณค่า ก็จะส่งผลให้องค์กรเสื่อมถอยในที่สุด

อนึ่งหลักธรรมตามหลักอิสลามในเรื่องการมีส่วนร่วมในการบริหารองค์กร หลักธรรมจะกล่าวถึงการปฏิบัติตนของบุคคลในการอยู่ร่วมในองค์กร อาทิเช่น การบริจาค (ซอดาเกาะห์) คือ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
كُلُّ سَلَامَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ يَغْدُلُ بَيْنَ الْأَيْنِ صَدَقَةٌ
وَيُعِينُ الرَّجُلَ عَلَى دَابَّتِهِ فَيَحْمِلُ عَلَيْهَا أَوْ يَرْفَعُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ
وَكُلُّ خُطْوَةٍ يَخْطُوهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ وَيَمِيطُ الْأَدَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ

คำอธิบายรายงานจากอะบีฮุร็อยเราะห์กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) กล่าวว่า ทุกๆ อวัยวะของมนุษย์มีการทำซอดาเกาะห์ในทุกๆ วันดวงอาทิตย์โผล่ขึ้นมาครั้งที่ท่านได้ ประนีประนอมระหว่างสองคนด้วยความเป็นธรรมก็เป็นซอดาเกาะห์การที่ท่านได้ช่วยเหลือชายคนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องสัตว์พาหนะของเขาการที่ท่านอุ้มเขาขึ้นขี่ม้านหรือช่วยยกสิ่งของสัมภาระขึ้นไว้ให้ ก็เป็นการซอดาเกาะห์คำพูดจาที่ดีก็เป็นซอดาเกาะห์ทุกๆ อย่างก้าวที่ท่านเดินไปละหมาดก็เป็น การซอดาเกาะห์และการที่ท่านขจัดสิ่งที่เป็นอันตรายออกจากถนนหนทางก็เป็น การซอดาเกาะห์ (บันทึกโดยบุคอรีห์และมุสลิม) ดังกล่าวอัลลอฮ์ทรงเอ็นดูเมตตาตามนุษย์อย่างมากมายจึงจำเป็น อย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องขอบคุณพระองค์ ส่วนหนึ่งจากความเมตตาก็คือการที่พระองค์ทรงให้มนุษย์ มีอวัยวะต่างๆ ในร่างกายครบถ้วน พระองค์เท่านั้นมีความสามารถที่จะให้อวัยวะเหล่านั้นทำงานได้ หรือทำงานไม่ได้เมื่อพระองค์ทรงให้อวัยวะมาแล้ว มนุษย์จะขอบคุณพระองค์อย่างไรในชะศิษนี้ได้ เสนอไว้หลายแนวทางด้วยกันคือการทำหน้าที่ประนีประนอมระหว่างคู่กรณีการช่วยเหลือผู้เดินทาง ให้เขาขึ้นสู่ยานพาหนะการช่วยเหลือยกสิ่งของส่งให้การพูดดีทำดี ฯลฯ ทั้งหมดนี้ล้วนแต่แสดง ความขอบคุณต่ออัลลอฮ์ทั้งสิ้น และคุณค่าซอดาเกาะห์เพื่อความพอใจของอัลลอฮ์ ชูเราะฮ์อัลบะกอเราะฮ์ โองการที่ 261 ความว่า “อุปมาบรรดาผู้ที่บริจาคทรัพย์ของพวกเขาในหนทางของอัลลอฮ์นั้น อุปมัย (ทรัพย์สินของพวกเขา) ดังเมล็ดพืชเมล็ดหนึ่งที่ยอดขึ้นเป็นเจ็ดรวงซึ่งในแต่ละรวงนั้นมี จำนวนหนึ่งร้อยเมล็ดและอัลลอฮ์นั้นทรงเพิ่มพูน (ทรัพย์สิน) แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงกว้างขวางผู้ทรงรอบรู้” และชูเราะฮ์อัลบะกอเราะฮ์ โองการที่ 274 ความว่า “บรรดาผู้ที่บริจาคทรัพย์ของพวกเขาทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งโดยปกปิดและเปิดเผย พวกเขาจะ ได้รับรางวัล ณ ผู้อภิบาลของพวกเขาและไม่มีความกลัวใดๆ แก่พวกเขาและพวกเขาก็จะไม่เศร้า ทรม” และชูเราะฮ์ฮุญฟะฮ์ โองการที่ 8-9 ความว่า “และพวกเขาให้อาหารแก่คนยากจนเด็กกำพร้าและ

เขลยศึกทั้งที่เขาก็มีความต้องการและความจำเป็นกับอาหารนั้น พวกเขาบอกว่า “แท้จริงเราให้อาหารแก่พวกท่าน เพียงเพื่อหวังความพอใจของอัลลอฮ์เท่านั้น เรามีได้ต้องการการตอบแทนและการขอบคุณใดๆ จากพวกท่านเลย” มีรายงานจากญาบิร บินอัลคุดลอส (ร.ค.) กล่าวว่าท่านบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่า แท้จริงการเลี้ยงอาหารแก่มุสลิมที่หิวโหยเป็นการปฏิบัติหนึ่งที่น่าไปสู่การอภัยโทษ (รายงานโดยบัยฮะกิ) ไม่เคยปรากฏเลยที่ท่านบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) เคยถูกขอลสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วท่านได้ตอบปฏิเสธ (รายงานโดยมุสลิม) ท่านบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) นั้น ไม่ว่าท่านจะอยู่ในสภาพใดก็ตามท่านไม่เคยที่จะใช้คำพูดที่แสดงถึงการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงต่อผู้ที่มาขอ หากว่าท่านมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดท่านก็จะรับนำมาให้ในทันที และถ้าหากว่าท่านไม่มีสิ่งใดเลยท่านก็จะให้สัญญาหรือไม่ท่านก็จะนั่งเงียบหรือไม่ท่านก็จะขอภัยด้วยคำพูดที่เหมาะสมหรือไม่ท่านก็จะขอลูอาให้เล่าจากอะบิสุรอยเราะฮ์ (ร.ค.) จากท่านบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่าชายคนหนึ่งได้กล่าวว่าฉันจะต้องทำทานอย่างหนึ่งในคืนนี้ (คือทำทานให้แก่คนแรกที่ฉันพบเขา) แล้วเขาก็ออกไปพร้อมด้วยทานของเขา เขาได้นำมันไปวางลงในมือของหญิงที่ละเมิดประเวณี รุ่งเช้าประชาชนได้พูดคุยกันถึงการทำทานให้แก่หญิงที่ละเมิดประเวณีเมื่อคืนนี้ เขาได้กล่าวว่าข้าแต่อัลลอฮ์มวลการสรรเสริญเป็นของท่านในการทำทานแก่หญิงที่ละเมิดประเวณี (โดยที่มันเป็นความประสงค์ของท่าน และท่านจะไม่ประสงค์สิ่งใดนอกจากเป็นสิ่งที่ดีงาม) ฉันจะต้องทำทานอย่างหนึ่งและเขาได้ออกไปพร้อมด้วยทานของเขา เขาได้นำมันไปวางบนมือของคนรวย รุ่งเช้าประชาชนได้พูดคุยกันถึงการทำทานให้แก่คนรวยเมื่อคืนนี้เขาได้กล่าวว่าข้าแต่อัลลอฮ์มวลการสรรเสริญเป็นของท่านในการทำทานให้แก่คนรวย ฉันจะต้องทำทานอย่างหนึ่ง และเขาได้ออกไปพร้อมด้วยทานของเขา และเขาได้นำมันไปวางลงบนมือของขโมย รุ่งเช้าประชาชนได้พูดคุยกันถึงการทำทานให้แก่ขโมยเขาได้กล่าวว่าข้าแต่อัลลอฮ์มวลการสรรเสริญเป็นของท่านในการทำทานให้แก่ขโมยมีผู้มาหาเขาแล้วกล่าวแก่เขาว่าสำหรับการทำทานของท่านนั้นถูกรับแล้วหญิงที่ละเมิดประเวณีหล่อนอาจสงวนตัวด้วยทานนี้ จากการละเมิดประเวณีของนาง และคนรวยอาจได้คิดและบริจาคสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานให้เขาและขโมยก็อาจสงวนตัวด้วยทานนี้จากการลักขโมย (รายงานโดย บุคอรี และมุสลิม) อ่างอิงชะดิษซอเฮียะห์ อัตตัจญ์ แพลโดยท่านอ.อรุณบุญชม ท่านอับดุลเลาะฮ์บิณมัสดูดได้กล่าวว่าเมื่อใดก็ตามที่ท่านบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้ขอให้เราบริจาคเงินชอคาเกาะฮ์จากนั้นบางคนของพวกเราจึงออกไปยังตลาด เพื่อทำงานและเอาค่าแรงหรืออะไรก็ตามที่พวกเขาได้รับมาพวกเขาก็จะให้มันไปเพื่อเป็นชอคาเกาะฮ์มวลการสรรเสริญเป็นของอัลลอฮ์มันเป็นสิ่งใดกันที่บรรดาชอฮาบะฮ์มีใจจดจ่อต่อมันพวกเขาหารายได้มาแต่มิใช่เพื่อสนองความต้องการในทางโลกของเขาแต่เพื่อโลกหน้าในยุคต้นของอิสลามนั้นผู้ปฏิเสธมักเยาะเย้ยมุสลิมถึงเงินที่พวกเขาได้รับมาเป็นค่าแรงเพียงน้อยนิดจากการทำงานที่หนักและบริจาคเงินไปเพื่อการชอคาเกาะฮ์ คังอายะฮ์อัฏกูรอานซูเราะฮ์อัตเตาบะฮ์โองการที่ 79 ความว่า “บรรดาที่ติ

เตียนพวกศรัทธาพวกอาสาทำทานก็ดีและมีทรัพย์สินเพียงที่มีอยู่น้อยนิดแล้วทำทาน ไปแต่เพียงเล็กน้อย แล้วพวกเขาก็ถูกพวกนี้ก็คืออัลลอฮ์จะทรงสนองผลแห่งการดีเตียนแก่พวกเหล่านั้นและสำหรับพวกเหล่านั้นย่อมได้รับโทษกรรมอันเจ็บแสบ” ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้กล่าวว่าทุกๆ เช้าของบ่าวทุกคนจะมีมะลาอิกะฮ์ 2 ท่านลงมา โดยมะลาอิกะฮ์หนึ่งจะกล่าวว่า โอ้อัลลอฮ์ขอได้โปรดประทานสิ่งทดแทนสำหรับผู้บริจาคด้วยเถิด ในขณะที่มะลาอิกะฮ์หนึ่งกล่าวว่า โอ้อัลลอฮ์ขอได้โปรดประทานความพินาศแก่ผู้ตระหนี่ถี่เหนียวด้วยเถิด กวีอาหรับได้กล่าวไว้ความว่าจงบอกฉัน ผู้บริจาคใจบุญคนไหนบ้างที่หมดตัวเยี่ยงยาจกอนาถา และจงบอกฉันผู้ตระหนี่ถี่เหนียวคนใดบ้างที่มีชีวิตค้ำฟ้าชั่วนิรันดร์หลักสวัสดิการทางสังคมในอิสลามเป็นหลักหลักพึงสละเพื่อประโยชน์ที่ใหญ่กว่าที่อัลลอฮ์ได้บัญญัติไว้โดยโยงใยเกี่ยวข้องกับการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ หลักการนี้ได้ถูกกำหนดมาพร้อมกับอิสลามและเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมอิสลามอันมีมาตั้งแต่ 1,400 ปีมาแล้ว ดังที่อัลลอฮ์กล่าวในคัมภีร์กุรอานว่า

واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً وبالوالدين احسانا وبذی القربى واليتامى
والمساكين والجاردى القربى والجار الجنب والصاحب بالجنب وابن السبيل وما ملكت
ايما نكم ان الله لا يحب من كان مختالاً فخوراً

ความว่า “จงอิบาดะฮ์อัลลอฮ์และอย่างตั้งภาคีต่อพระองค์กับสิ่งใดทั้งสิ้น และจงทำความดีต่อพ่อแม่ ต่อญาติสนิท ต่อลูกกำพร้า ต่อคนยากจน ต่อเพื่อนบ้านที่เป็นญาติ ต่อเพื่อนบ้านที่มีได้เป็นญาติ ต่อเพื่อนสนิท ต่อผู้เดินทาง และต่อทาสที่พวกเจ้า และอิสลามได้จัดสวัสดิการทางสังคมโดยลำดับอาทิ

1. สวัสดิการที่ให้การสนับสนุนครอบครัวที่ยากจนและด้อยโอกาสโดยให้ระดับหน่วยของสังคมเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกับเครือญาติดังที่อัลลอฮ์กล่าวในอัลกุรอานว่า

واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً وبالوالدين احسانا وبذی القربى

ความว่า “จงอิบาดะฮ์ต่ออัลลอฮ์และอย่างตั้งภาคีต่อพระองค์ กับสิ่งใดทั้งสิ้นและจงทำความดีต่อพ่อแม่และญาติสนิท” ในระดับนี้อิสลามได้จัดลำดับการให้ความช่วยเหลือดังนี้คือครอบครัว แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงรักผู้ที่หยิ่งผยองอีกทั้งยกตัวเอง

2. สวัสดิการที่ได้จากสังคมโดยส่วนรวมคือสวัสดิการที่ได้จากสถาบันชะกาต สวัสดิการในระดับนี้เป็นหน้าที่ของสมาชิกในสังคมทุกคนที่มีความสามารถจะต้องให้แก่ผู้มีสิทธิ ทั้งแปลประเภทตามที่อัลลอฮ์ได้กำหนดในอัลกุรอานว่า

انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملين عليها والمؤلفة قلوبهم وفي الرقاب
والغارمين وفي سبيل الله وابن سبيل فریضة من الله والله عليم حكيم

ความว่า “อันที่จริงทานทั้งหลายย่อมเป็นสิทธิของบรรดาผู้อ่อนถา บรรดาผู้ยากไร้
บรรดาเจ้าหน้าที่ผู้จัดการทานนั้น และบรรดาผู้ซึ่งต้องประสานหัวใจไว้และใน (การไถ่ตัว) ทาส
(ให้เป็นผู้อิสระ) ในบรรดาผู้เป็นหนี้และใน (ผู้ที่เสียชีวิตไป) ในแนวทางของอัลลอฮ์และคน
เดินทางเป็นข้อบัญญัติจากอัลลอฮ์และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้ยิ่งทั้งทรงปรีชาญาณยิ่ง”

ระบบสังคมอิสลามเป็นระบบสังคมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมใช้จ่ายในหนทาง
ของอัลลอฮ์ โดยหวังได้รับการตอบแทนจากอัลลอฮ์ ดังที่อัลลอฮ์กล่าวในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

مثل الذين ينفقون أموالهم في سبيل الله كمثل حبة انبتت سبع سنابل في كل
سنبله مائة حبة والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم الذين ينفقون أموالهم في سبيل الله
ثم لا يتبعون ما انفقوا منا ولا اذى لهم اجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون

ความว่า “อุปมาบรรดาผู้ที่บริจาคทรัพย์ของพวกเขาในหนทางของอัลลอฮ์นั้น ดังอุป
มาเมล็ดพืชเมล็ดหนึ่งซึ่งงอกขึ้นเป็นเจ็ดรวง ซึ่งในแต่ละรวงนั้นมีร้อยเมล็ดและอัลลอฮ์นั้นจะทรง
เพิ่มพูนแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์อีกและอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงกว้างขวาง ผู้ทรงรอบรู้ บรรดาผู้บริจาค
ทรัพย์ของพวกเขาในทางของอัลลอฮ์ แล้วพวกเขามิให้ติดตามสิ่งที่พวกเขาบริจาคไป ซึ่งการลำเลิก
และการก่อความเดือดร้อนใดๆ นั้นพวกเขาจะได้รับรางวัลของพวกเขา ณ พระผู้เป็นเจ้าของพวกเขา
และไม่มีความกลัวใดๆ แก่พวกเขาและทั้งพวกเขาก็จะไม่เสียใจ”

3. สวัสดิการที่สมาชิกผู้มีฐานะยากจนในสังคมจะได้รับจากหลักการดังนี้ที่อัลลอฮ์
กล่าวในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

فكفرتهم اطعام عشرة مسكين من اوسط ما تطعمون اهليكم او كسوتهم...

ความว่า “แล้วสิ่งใดที่โทยมันนั้นคือการให้อาหารแก่คนยากจนสิบคนจากอาหารปาน
กลางของสิ่งที่พวกเขำให้เป็นอาหารแก่ครอบครัวของพวกเขาหรือไม่ก็ให้เครื่องนุ่งห่มแก่พวกเขา”

4. สวัสดิการที่อิสลามได้กำหนดให้เฉพาะเจาะจงแก่เด็กๆ คือการที่พ่อแม่หรือ
ผู้ปกครองของเด็กต้องเลี้ยงดูลูกๆ ของเขาด้วยการให้ลูกๆ ได้ดื่มนมได้อาหารที่มีคุณค่าทาง
โภชนาการให้เครื่องนุ่งห่มและให้การอบรม ดังที่อัลลอฮ์กล่าวในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

والوالدات يرضعن اولادهن حولين كاملين لمن اراد ان يتم الرضاعة وعلى مولودله
رزقهن وكسوتهن بالمعروف

ความว่า “และมารดาทั้งหลายนั้นจะให้นมแก่ลูกๆ ของนางภายในสองปีเต็ม สำหรับผู้ที่ต้องการจะให้ครบถ้วนในการให้นม และหน้าที่ของพ่อเด็คนั้นคือการให้ปัจจัยยังชีพแก่นาง และเครื่องนุ่งห่มของนางโดยชอบธรรม”

5. สวัสดิการที่อิสลามได้กำหนดให้เฉพาะเจาะจงแก่ลูกกำพร้าดังที่อัลลอฮ์กล่าวในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

فاما اليتيم فلا تقهر

ความว่า “ดังนั้นส่วนเด็กกำพร้าเจ้าอย่าข่มขู่”

และอัลลอฮ์กล่าวในอัลกุรอานถึงคนปฏิเสธการตอบแทนในวันปรโลกคือผู้ที่ไม่สนใจใยดีต่อเด็กกำพร้าความประเสริฐของผู้ให้สวัสดิการแก่ลูกกำพร้า นั้นท่านรอซูลได้กล่าวไว้ดังนี้

ار ايت الذي نكذب بالدين فذالك الذي يدع اليتيم

ความว่า “เจ้าเห็นแล้วมิใช่หรือผู้ที่ปฏิเสธในการตอบแทนในวันปรโลกนั้นคือผู้ที่ขับไล่เด็กกำพร้า”

انا وكافل اليتيم فى الجنة كهاتين و اشار باصبعه يعنى السبابة والوسطى

ความว่า “ฉันกับผู้ที่ให้สวัสดิการแก่ลูกกำพร้า นั้นจะได้เข้าสวรรค์ในลักษณะเหมือนสองนิ้วมือนี้ ท่านได้แสดงเปรียบเทียบด้วยการชี้ นิ้วมือสองนิ้วคือนิ้วชี้และนิ้วกลาง”

6. สวัสดิการที่ให้เฉพาะเจาะจงแก่เด็กๆ ซึ่งมีอาจู้รู้ได้ว่าเป็นลูกของใครถ้าเทียบกับสังคมปัจจุบันก็คือเด็กไม่มีพ่อแม่และอาจรวมถึงเด็กจรจัดอีกด้วยการให้สวัสดิการโดยการเลี้ยงดูเด็กๆ เหล่านี้ให้มีชีวิตอยู่อย่างปกตินั้นอิสลามถือว่าการรักษาชีวิตของคนทั้งหมด ในการดูแลเด็กจรจัดนั้นอิสลามได้กำหนดให้เป็นภาระหน้าที่ของรัฐบาลเป็นหลัก เกี่ยวกับเรื่องนี้ดังที่อัลลอฮ์กล่าวในอัลกุรอานและท่านรอซูลกล่าวไว้ว่า

ومن احيها فکانما احيا الناس جميعا

ความว่า “และผู้ใดไว้ชีวิตนั้นก็ประหนึ่งว่าเขาได้ไว้ชีวิตของมนุษย์ทั้งมวล”

ليس منا من لم يرحم صغيرنا وتوقر كبيرنا

ความว่า “มิใช่พวกของเราผู้ซึ่งไม่มีความเมตตาต่อผู้เยาว์และไม่ให้เกียรติแก่ผู้อาวุโส”

7. สวัสดิการเฉพาะเจาะจงแก่คนชราและผู้อ่อนแอ คนชราคือผู้มีอายุมากและไม่สามารถทำงานเลี้ยงชีพด้วยตนเอง คนอ่อนแอ คือผู้ที่ประสบกับโรคภัยไข้เจ็บเป็นเวลานาน หรือเนื่องจากการได้ผ่านการทำงานหนักจนร่างกายทรุดโทรมและไม่สามารถทำงานได้อีกต่อไป การให้สวัสดิการแก่การคนเหล่านี้เป็นหน้าที่ทั้งของรัฐบาลและสมาชิกของสังคม ซึ่งการให้สวัสดิการแก่คนเหล่านี้รัฐหรือบุคคลจะให้ความรู้สึกรู้สึกในความเป็นพี่น้อง ความมีเกียรติของมนุษยชาติ ความเมตตาและการประณามให้เขามีชีวิตอยู่อย่างมีค่าในสังคม

8. สวัสดิการเฉพาะเจาะจงแก่ผู้ประสบภัยและผู้ตกทุกข์ได้ยากระบบสังคมอิสลามได้ตั้งให้สมาชิกของสังคมช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยและผู้ตกทุกข์ได้ยาก ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานว่า

وان كان ذو عسرة فنظرة الى ميسرة

ความว่า “และหากเขา (ลูกหนี้) เป็นผู้ยากไร้ก็จงให้มีการรอกอยจนกว่าจะถึงคราวสะดวก” อัลลอฮ์ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานอีกว่า

ويؤثرون على انفسهم ولو كان بهم خصاصة

ความว่า “และให้สิทธิแก่ผู้อื่นก่อนตัวของพวกเขาเอง ถึงแม้ว่าพวกเขายังมีความต้องการอยู่บ้างก็ตาม” ท่านรอซูลได้กล่าววว่า

افضل الاعمال ادخال السرور على المؤمن كسوت عورته او اشبعت جوعته
او قضيت له حاجة

ความว่า “การทำอิบาดะฮ์ที่ประเสริฐที่สุดคือการนำความสุขให้แก่มุมิน ปกปิดอวัยวะพึงสงวนของเขาหรือให้อาหารจนเขาหายจากความหิวโหย หรือสนองความต้องการของเขา” อิสลามไม่ยินยอมให้มุสลิมมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายกับครอบครัวในขณะที่เพื่อนบ้านของเขาตกทุกข์ได้ยากโดยไม่ให้การช่วยเหลือ ท่านรอซูลกล่าวว่า

ما آمن بي من بات شبعان وجاره جائع الى جنبه وهو يعلم به

ความว่า “ผู้ที่ไม่ศรัทธาต่อฉัน ผู้ที่นอนด้วยความอึดเอิบในขณะที่เพื่อนบ้านของเขานอนหิว ทูรายด้วยความหิวโหยทั้งๆ ที่เขารู้”

สำหรับหลักการอิสลามพื้นฐานคือ หลักการด้านศีลธรรม หรือจริยธรรมหรือคุณธรรม อันเป็นหลักการ ที่เกี่ยวข้องกับมารยาท และคุณทางด้านจิตใจ ตลอดจนความประพฤติอันดีงาม ซึ่งเรียกรวมว่า “เอียะห์ซาน” คุณธรรมอันสูงสุด คือ การที่มนุษย์สำนึก ในความเป็นข้าทาส ของตนเอง ต่อพระผู้เป็นเจ้า ด้วยใจอันบริสุทธิ์ จิตใจผูกพัน กับพระองค์ตลอดเวลา ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) กล่าวไว้ ความว่า “เอียะห์ซานคือ การที่ท่านปฏิบัติการณ์มัสการอัลลอฮ์ หนึ่งท่านเห็นพระองค์ แม้ท่าน ไม่สามารถเห็นพระองค์ แต่พระองค์ ทรงมองเห็นท่าน” ความผูกพันระหว่างมนุษย์ กับพระผู้เป็นเจ้านั้น จะเป็นสายสัมพันธ์ อันแน่นเหนียว ซึ่งก่อให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม ทั้งที่กระทำต่อพระผู้เป็นเจ้า และกระทำต่อมนุษย์ สายสัมพันธ์สองด้านนี้ เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เกิดสันติสุข และสันติภาพถาวรในโลกนี้

1. สัมพันธ์กับอัลลอฮ์ ทำให้มนุษย์มีจิตยำเกรง สำนวต่อพระองค์
2. สัมพันธ์กับมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความประพฤติที่ดีต่อกัน หวังดีต่อกัน

และหากใครขาดสายสัมพันธ์ทั้งสองนี้ คือ หัวเขาไม่สัมพันธ์กับพระเจ้า และไม่สัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เขาก็ตกต่ำอยู่ในความอับยศ ดังปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานซูเราะฮ์อาละอิมรอน โองการที่ 112

ความว่า “ความต่ำช้าได้ถูกฟาดลงบนพวกเขา ณ ที่ใดก็ตามที่พวกเขาถูกพบ นอกจากด้วยสายเชือกของอัลลอฮ์ และสายเชือกจากมนุษย์”

หลักคุณธรรม แบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน

1. คุณธรรมที่ต้องประพฤติ หมายถึงความดีต่างๆ ที่ต้องประพฤติอยู่เสมอ อันได้แก่หน้าที่และมารยาทที่ต้องแสดงออก และคุณสมบัติที่ดีทางจิตใจ เช่น หน้าที่ของบุคคล ต่อพระเจ้า ต้องระลึกอยู่เสมอว่า ตัวเองอยู่ต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ทรงมองเห็นอยู่ตลอดเวลา จึงต้องทำแต่ความดี มีมารยาท และละเว้นการกระทำที่ผิด ต่อบทบัญญัติของพระองค์ หน้าที่ของ ผู้รู้ ครูและผู้รู้ โดยทั่วไป จะต้องสำนึกอยู่เสมอว่า ความรู้ที่ตนได้มานั้น เป็นไปโดยความเมตตาของพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ทรงประทานให้ ดังนั้น จึงต้องเผยแพร่ต่อให้ผู้อื่น ให้ได้รับความรู้ โดยไม่มุ่งหวังอามิสสินจ้างใดๆ ทั้งสิ้น และไม่นำความรู้ ไปสร้างสมบารมี หรือนำความรู้ไปแข่งขันกับใคร หรือทับถมผู้อื่นๆ หรือหาประโยชน์อันมิชอบ หน้าที่ของผู้ไม่รู้ ผู้ไม่รู้ จะต้องศึกษา เพื่อจะได้มีความรู้ ความรู้มิได้จำกัด แต่เฉพาะความรู้ทางด้านสามัญ หรือศาสนา ด้านใดด้านหนึ่ง มุสลิมจะต้องเรียนรู้อะไร ทั้งสองด้าน จนสามารถนำความรู้ ความสามารถ ไปประพฤติทางด้านศาสนาอย่างดี และนำความรู้ด้านสามัญ หรือวิชาชีพ ไปประกอบสัมมาอาชีพต่อไป และผู้เรียนรู้ทุกคน จะต้องให้ความเคารพต่อผู้สอน มีความนอบน้อมถ่อมตน พுகจาสุภาพ อ่อนโยน และคอยอุปถัมภ์ผู้สอนของตนอยู่เสมอ หน้าที่ของลูก ลูกทุกคน มีหน้าที่ต้องระลึกถึงพระคุณ อันยิ่งใหญ่ของพ่อแม่ ต้องมีความ

กตัญญูทศเวทิกุล ต่อท่านทั้งสอง ต้องคิดอุปการะท่านทั้งสอง ไม่ปล่อยให้ท่านทั้งสองต้องเดียวดาย อยู่กับความเหงา และต้องปรนนิบัติท่านทั้งสอง เป็นอย่างดีที่สุด หน้าที่ของพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่มีลูก ก็ต้องเลี้ยงดูลูกอย่างดี ให้การดูแล ให้ความสุข ให้การศึกษา คอยอบรมบ่มนิสัย ให้เป็นคนดี มีมารยาท ไม่ปล่อยให้ปละละเลยต่อลูก จนขาดความอบอุ่นทางจิตใจ เผลอออกไปหาความสนุกสนาน นอกครอบครัว พ่อแม่ต้องสร้างสถาบันครอบครัว ให้เป็นความหวังของลูก เป็นสวรรค์ของลูก อย่าทำให้เป็นนรกของลูก หน้าที่ของเพื่อน คนทุกคนมีเพื่อน ไม่ว่าเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมหมู่บ้าน จนถึงเพื่อนร่วมโลก ทุกคนต้องหวังดีกัน มีความประพฤตินี้ดีต่อกัน ไม่ดูถูก ไม่เกลียด ไม่เอามาดแค้น ไม่ทับถมหรือทำลายใคร ต่างคิดที่จะอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข หน้าที่ของสามี ทั้งสามี - ภรรยา จะต้องทำหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน กล่าวคือ สามีต้องรับผิดชอบ ในด้านการปกครองครอบครัว และการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว และสามีจะต้องเป็นที่พึ่งของครอบครัว มีความประพฤติที่ดีงาม ต่อคนในครอบครัว เป็นแบบอย่างที่ดีงาม แก่คนในครอบครัว โดยสม่ำเสมอ ไม่ทิ้งครอบครัว ออกไปหาความสุขนอกบ้าน และต้องตักเตือน และสอนภรรยา และคนในครอบครัว หน้าที่ของภรรยา ภรรยามีหน้าที่ช่วยเหลือสามีในด้านต่างๆ คอยสอดส่องดูแล เป็นกำลังใจ ให้สามี ให้ความสุขแก่สามี และต้องต้อนรับแขกของสามีด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส และด้วยความจริงใจ ไม่นินทาสามีลับหลัง ไม่บ่นหรือก้าวร้าวสามี หากสามีทำผิด ก็เตือนด้วยความหวังดี และครองสติ ไม่โมโห ให้เกียรติสามี และอยู่ในโอวาทของสามี หน้าที่ของผู้นำ ผู้นำทางสังคม ในตำแหน่งต่างๆ ที่ถูกแต่งตั้ง หรือเลือกตั้ง ก็ตาม จะต้องปฏิบัติตนต่อผู้ตาม ด้วยความเมตตาและด้วยความอ่อนน้อม ไม่ถือตัว พุดจาสุภาพอ่อนโยน เมื่อจะใช้อำนาจ ก็ใช้ด้วยความยุติธรรม มีความกล้าหาญ และกล้าตัดสินใจ ไม่ลังเล ไม่อ่อนแอ ไม่ขลาดกลัว ต้องประพฤติดี พร้อมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดี สำหรับประชาชน ต้องเสียสละทุกสิ่ง เพื่อประชาชน หน้าที่ของประชาชน ประชาชนในฐานะผู้ตาม จะต้องเคารพผู้นำทุกผู้ๆ ที่ออกมาโดยชอบธรรม ประชาชนต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด ผู้ตามจะคิดกระด้างกระเดื่องไม่ได้ แต่กล้าหาญ ที่จะเตือนผู้นำ เมื่อผู้นำทำผิด หรือออกกฎหมายโดยไม่ชอบธรรม ให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ดี รักษา และปกป้องเกียรติยศ ของผู้นำ ที่มีคุณธรรม ไม่ละเมิดต่อสิทธิของผู้นำ และสิทธิของประชาชนด้วยกัน

2. คุณลักษณะที่ละเว้นอาทิ เกี่ยวกับคุณลักษณะ ด้านร้ายทางจิตใจ ซึ่งเมื่อใครมี หัวใจของเขาก็จะมีคบอด เช่น ความโกรธ ความอิจฉา ริษยา ความเกลียดชัง ความตระหนี่ ความโลภ ความยะโส ความลำพอง ความโอ้อวด เป็นต้น เกี่ยวกับความประพฤติโดยทั่วไป เช่น ความฟุ้งเฟ้อ การพุดมาก ความเกียจคร้าน การเอาไรด์เอาเปรียบ การดูถูกคนอื่น การรังแกผู้อื่น การฉ้อโกง การนินทาใส่ร้าย ส่อเสียด การลักขโมย การปล้น การฉกชิงวิ่งราว การล่วงประเวณี การพนัน การประกอบอาชีพทุกจริต การดื่มสุราและของมีนเมา การกินดอกเบ๊ย การเสียดอกเบ๊ย เป็นต้น

เกี่ยวกับคุณลักษณะ และความประพฤติ ที่มีผลต่อการศรัทธา ซึ่งข้อห้ามเหล่านี้ มีผลทำให้ผู้
ประพฤติ หรือมีอยู่ ต้องสิ้นสภาพอิสลามทันที เช่น การนับถือสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ การกราบสิ่ง
อื่นนอกจากอัลลอฮ์กระทำการอันเป็นการเหยียดหยาม ต่ออัลลอฮ์ ต่อมลาอิกะฮ์ ต่อศาสนทูต ต่อ
คัมภีร์ ต่อบทบัญญัติทางศาสนา ประวิงการเข้าอิสลามของผู้อื่นใช้คำพูดกล่าวหามุสลิมว่า มิใช่
มุสลิมการเชื่อโชคลาง ของขลัง ปฏิเสธคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น

การเตรียมตัวเยาวชนใน โลกแห่งอาเซียนที่ต้องมีความสนใจและตระหนักถึงผลที่
เกิดขึ้น ทั้งในเชิงประ โยชน์ที่ได้รับและข้อควรระวังจากสังคมยุคใหม่จะสะท้อนความเป็นสังคมพหุ
วัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น การเรียนรู้ของยุคใหม่จึงจำเป็นต้องปรับทั้งกระบวนการเรียนรู้ ปรับทัศนคติ
ที่จะต้องตระหนักถึงความเป็นชาติ ปรับกระบวนการทัศนการเรียนรู้ การเรียนรู้ยุคใหม่ควรเป็นไปอย่าง
มีเป้าหมาย อย่างคนรู้เท่าทันสถานการณ์ พัฒนาความเป็นคนมีวินัย มุ่งเน้นความสามารถใน
การดำรงชีวิตภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ควรพัฒนาตนเองให้แน่ใจว่า
สามารถที่จะทำงานกับผู้คนต่างวัฒนธรรมได้ทั้งในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อให้เกิด
ความเข้าใจอันดีระหว่างกันและควรสร้างโอกาสเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ ต้องเพิ่มทักษะทางด้าน
ภาษาอื่นให้สามารถสื่อสาร ได้ให้มากขึ้น ดังกล่าวดังนั้นผู้บริหารสมควรอย่างยิ่งที่จะนำหลักอิสลาม
ไปใช้เพื่อความเจริญก้าวหน้าทั้งตนเองและองค์กรที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ
สูงสุดและเป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่เยาวชนมุสลิมในการต้อนรับเพื่อน
เยาวชนที่มีอุดมการณ์เดียวกันในการเริ่มใช้ชีวิตแห่งการรวมตัวเป็นหนึ่งใน (AEC) 2558 ต่อไปอีกนาน
แสนนานด้วยความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 ที่ว่า “เพื่อศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
อิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีเป็นบวกและอยู่ในระดับมาก” พบว่าการบริหารตาม
หลักธรรมจักรวรรดิวัตรมีความสัมพันธ์กับการบริหารตามหลักอิสลามของการบริหาร โรงเรียน
เอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรีในภาพรวมเป็นบวกอยู่ในระดับมาก ซึ่ง
ตอบรับกับสมมุติฐานข้อที่ 3 ที่ว่า “ระดับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิ
วัตรกับการบริหารตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรุงเทพมหานครและ
นนทบุรีเป็นบวกอยู่ในระดับมาก” นั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพศาล ตั้งสมบูรณ์ (2548, หน้า
88-90) ในการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาพบว่าการ
บริหารงานสถานศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งดังกล่าวได้สอดคล้องกับสภาพการ
บริหารงานของ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ อนุญามาลุดดีน ซอลิฮี (2550, หน้า 3) ได้
กล่าวว่าปัจจุบัน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาควบคู่สามัญโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและ

ปริมณฑลหลายแห่งสามารถจัดการจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ มีการบริหารจัดการอย่างมีระบบ เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการและชุมชน แต่ยังมีที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษาเท่าที่ควรอันเนื่องมาจากปัญหาดังนี้คือ ระบบการบริหารจัดการที่ต้องยอมรับว่าการบริหารจัดการของผู้บริหารในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามบางส่วนยังไม่เป็นมืออาชีพ การบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร การกระจายอำนาจในการตัดสินใจยังมีน้อย ผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารการศึกษา บุคลากรบางส่วนไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ทำให้บางครั้งเกิดปัญหาในทางปฏิบัติด้านขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่และสวัสดิการของครูผู้สอนยังไม่เป็นที่น่าพอใจมาก เพราะโรงเรียนบางแห่งมีข้อจำกัดและขาดงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถสนองตอบความต้องการของครูได้ มีงบประมาณไม่เพียงพอที่จะใช้ในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากโรงเรียนส่วนมากยังต้องอาศัยเงินอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินงานต่างๆ ของโรงเรียน โดยเงินอุดหนุนที่ได้รับส่วนใหญ่มักจะใช้เป็นค่าจ้าง เงินเดือนของบุคลากรเกือบทั้งหมด และงบประมาณในส่วนที่เหลือไม่มากพอที่จะใช้ในการบริหารจัดการ แต่ยังคงขาดงบประมาณในส่วนของการสร้างอาคารเรียนและการจัดหาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (รอบแรก 2544-2548) ซึ่งพบว่าการบริหารด้านวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโดยเฉพาะการมีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญยังไม่ได้มาตรฐาน (วิทยากร เชียงกูล, 2551) งานบริหารงบประมาณพบว่าสถานศึกษาส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณจากทางราชการไม่เพียงพอต่อความต้องการที่จะบริหารให้มีประสิทธิภาพได้ การจัดสรรงบประมาณล่าช้าไม่ทันต่อความต้องการของสถานศึกษา การจัดซื้อจัดจ้างไม่เป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงและไม่โปร่งใส ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการจัดสรรงบประมาณใช้ระบบจ่ายเป็นรายหัว โรงเรียนที่มีนักเรียนมากจึงได้เงินมาก แต่ในขณะเดียวกันทุกโรงเรียนมีภาระงานเท่ากัน แม้จะเป็นโรงเรียนขนาดเล็กก็ต้องทำทุกอย่างเหมือนโรงเรียนขนาดใหญ่จึงไม่เพียงพอแสดงให้เห็นถึงระบบการบริหารที่ไม่เป็นธรรม สถานศึกษาจึงไม่ได้รับการตอบสนองตามความต้องการที่แท้จริง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ จันจิรา อมรสิต (2548, บทคัดย่อ) พบว่าปัญหาการจัดสรรงบประมาณไม่มีประสิทธิภาพ การเลือกเจ้าหน้าที่ที่เหมาะสมเป็นเจ้าหน้าที่การเงินของโรงเรียนและการไม่มีนิติกรประจำโรงเรียนเป็นปัญหาระดับมากที่สุด สภาพการบริหารงานบุคคลพบว่า สถานศึกษาโดยเฉพาะสถานศึกษาขนาดเล็กขาดอัตรากำลังครู มีการบรรจุครูไม่ตรงกับวุฒิตามความต้องการของสถานศึกษา มีระบบคุณธรรมการโยกย้ายอย่างไม่เป็นธรรมใช้ระบบอุปถัมภ์ในการดำเนินงานทางวินัย ทำให้การสอนมีคุณภาพตกต่ำ สอดคล้องกับ พิศณุ ฟ่องศรี (2549, บทคัดย่อ) สรุปได้ว่าปัญหาด้านบุคลากรคือการขาดแคลน

บุคลากรหรือมีคุณสมบัติไม่ตรงตามภารกิจ และการพัฒนาบุคลากรยังไม่เพียงพอกับความต้องการของสถานศึกษา ด้านการบริหารทั่วไปภาระงานของสถานศึกษามีมากแต่ครูต้องแบ่งเวลามาทำธุรการซึ่งมีมากทำให้เบียดบังเวลาการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารยังขาดความรู้ด้านกฎ ระเบียบ ครูผู้สอนยังห่างไกลจากความเป็นครูมืออาชีพ ขาดแรงจูงใจในการทำงาน สอดคล้องกับ ชูศักดิ์ เอกเพชร (2549, หน้า 1-1) ที่ศึกษาการบริหารจัดการคุณภาพของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เสนอว่าการแก้ไขปัญหาทางานจะต้องพัฒนาระบบงานธุรการ งานข้อมูลสารสนเทศ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้หลักจักรวรรดิวัตรควรมีลักษณะดังนี้ ด้านวิชาการจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ด้วยการส่งเสริมให้มีการสอดแทรกคุณธรรมในการจัดการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ มีการกำหนดแผนและขั้นตอนในการดำเนินงานที่ชัดเจนด้วยการให้มีการประกันคุณภาพภายในโดยทุกฝ่ายในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการประเมินความพึงพอใจในส่วนของผู้เกี่ยวข้องทั้งกับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา และนำผลจากการนิเทศติดตาม ประเมินผลจากการปฏิบัติงานไปวางแผนต่อไป ด้านงบประมาณจะต้องสร้างวัฒนธรรมการทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตโดยจัดสรรงบประมาณโดยยึดประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสียเป็นหลัก และเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างของสถานศึกษาได้ตลอดเวลา มีการจัดทำแผนการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาแบบเน้นผลงาน โดยสถานศึกษาต้องมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการที่คล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารแบบเน้นผลสัมฤทธิ์และผลงาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546ก, หน้า 13) ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการปฏิรูประบบราชการที่ให้มีการปรับเปลี่ยนระบบงบประมาณจากแผนงาน โครงการมาเป็นระบบแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance-Based Budgeting) สอดคล้องกับแนวคิดของ ชีระ รุญเจริญ (2548, หน้า 10-15) ว่างบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องยึดหลักความเท่าเทียมกับความเสมอภาคทางโอกาสในการศึกษาของผู้เรียน ต้องมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจควบคู่กับความโปร่งใส และรับผิดชอบพร้อมกับการตรวจสอบได้ตลอดเวลาที่ประโยชน์จะต้องตกกับผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านงานบุคคลที่จะต้องให้การส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและมีหลักประกันชีวิตที่ดีในอนาคตโดยกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานตัวชี้วัดและการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน มีระบบส่งเสริมและยกย่องเชิดชูสำหรับบุคคลที่มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตที่ได้อย่างทั่วถึง และเปิดเผยผลการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกขั้นตอนเป็นระยะๆ เนื่องจากรูปแบบระบบการทำงานยุคใหม่จะต้องเป็นระบบแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ สามารถปฏิบัติงานได้ผลตามที่กำหนดโดยมีดัชนีวัดผลสำเร็จที่ชัดเจนค่านิยมที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ และสมเกียรติ ศรีสัมพันธ์ (2547, หน้า 25) ว่าผู้บังคับบัญชาต้องยึดหลักความรู้ความสามารถ

เป็นหลักกับระบบอาวุโสแต่ควรยึดทั้งสองอย่างไปด้วยกันโดยยึดหลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน และด้านบริหารงานทั่วไปจะต้องมีการจัดโครงสร้างการบริหารและการพัฒนาสถานศึกษาอย่างชัดเจน มีการรับนักเรียนเข้าเรียนตามระเบียบและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการอย่างเคร่งครัด การจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามหลักศาสนา มีการวิเคราะห์รายงานผลการดำเนินงานประจำปีและจัดทำข้อสรุปเพื่อเผยแพร่ มีการออกแบบงานธุรการโดยลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นออกโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมโดยความถูกต้อง รวดเร็ว ประหยัด และคุ้มค่า รวมถึงการวางแผนการใช้อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ จรัส สุวรรณเวลา (2546, หน้า 45) ว่ากลไกการปกครองที่เลวร้ายในสังคมไทยมีส่วนประกอบคือ Nepotism คือการที่ผู้มีอำนาจและมีอิทธิพลใช้อำนาจหน้าที่นำคนที่ด้อยความสามารถเข้าไปรับตำแหน่งเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งคนไทยเรียกว่าเด็กฝาก (Cronyism) คือการเล่นพวกสร้างกลุ่มอิทธิพล ใช้อำนาจบาตรใหญ่ ไม่กลัวสายตาใดๆ และ Favoritism คือการเลือกปฏิบัติ หากเป็นพรรคพวกก็ช่วยเหลือให้ได้รับประโยชน์หรือไม่ถูกลงโทษ ซึ่งสถานศึกษาต้องบริหารงานทั่วไปให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน สังคม และชุมชนเป็นหลัก สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552-2559) เป็นแผนระยะยาวภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเน้นนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยึดทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักประมาณอย่างมีเหตุผล มีความรอบรู้เท่าทัน โลกเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มีวัตถุประสงค์และแนวนโยบาย ดังนี้ 1) พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา มีแนวนโยบาย พัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภทการศึกษา ปลุกฝังและเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม มีจิตสำนึกและมีความภูมิใจในความเป็นไทย มีระเบียบวินัย มีจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและรังเกียจการทุจริตต่อต้านการซื้อสิทธิ์ขายเสียง พัฒนามาตรฐานและระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งระบบประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก 2) สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้ มีแนวนโยบาย ส่งเสริมการจัดการศึกษา อบรม และเรียนรู้ของสถาบันศาสนา และสถาบันทางสังคม ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ส่งเสริมสนับสนุนเครือข่ายภูมิปัญญาและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม พลศึกษา กีฬาเป็นวิถีชีวิตอย่างมีคุณภาพและตลอดชีวิต ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้นวัตกรรม และทรัพย์สินทางปัญญา พัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้และสร้างกลไกการนำผลการวิจัยไปใช้

ประโยชน์ 3) พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคม
คุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มีแนวนโยบาย พัฒนาและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการ
พัฒนาคุณภาพ เพิ่มโอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร
จัดการ โดยเร่งรัดกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาไปสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา
และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ประชาชน ประชาสังคม
และทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารจัดการศึกษา และสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา ระดม
ทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ และการลงทุนเพื่อการศึกษา ตลอดจนบริหารจัดการและใช้ทรัพยากร
อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการศึกษาและพัฒนาความเป็นสากล
ของการศึกษา เพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียนและเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ
ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ขณะเดียวกันสามารถอยู่ร่วมกันกับพลโลกอย่างสันติสุข มีการพึ่งพา
อาศัยและเกื้อกูลกัน

สถานศึกษามีหน้าที่ให้การศึกษแก่ประชาชนในการให้การศึกษาโดยตรง ผู้ที่มี
ส่วนช่วยให้การศึกษาพัฒนาไปได้ดี และมีประสิทธิภาพนั้นคือบุคลากรในสถานศึกษา ผู้ที่
ปฏิบัติงานในสถานศึกษาจะต้องปฏิบัติงานต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา
เป็นหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องหาหนทางทุกวิถีทางโดยใช้ระบบการบริหารงานและ
มาตรการต่างๆที่สถาบันหรือทางราชการได้กำหนดไว้ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องระหว่างความสุข
ใจของผู้ปฏิบัติงานและการดำเนินงานของสถานศึกษา ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายให้ดีที่สุดเท่าที่จะ
ทำได้ และสิ่งที่ผู้บริหารจะขาดเสียมิได้ คือ คุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารงานในสถานศึกษา
รวมทั้งการปฏิบัติตนของผู้บริหารด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553) สอดคล้องกับ
แนวคิดของ สุภัททา ปิณฑะแพทย์ (2554 อ้างถึงใน พิชามณช์ กองแก้ว, 2553) ได้ให้แนวคิดว่า ใน
การบริหารจัดการสถานศึกษาหรือองค์การทางการศึกษานั้น ปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งก็คือเป็น
หลักใหญ่คือ การมีผู้บริหารสถานศึกษาที่มีคุณธรรมและจริยธรรม พฤติกรรมด้านจริยธรรมใน
การบริหารจัดการคือ พฤติกรรมที่ไม่ใช่เพียงแต่ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นแต่ยังต้องเป็นพฤติกรรม
ที่ถูกต้องภายในกรอบของคุณธรรมและจริยธรรมที่บุคคลในสังคมโดยทั่วไปยอมรับได้ ผู้บริหาร
สถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีบทบาทมากในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียน ดังที่
อุไรวรรณ เจียรประดิษฐ์ (2553 อ้างถึงใน พิชามณช์ กองแก้ว, 2553) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหาร
สถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนสังกัดเทศบาลตำบลแหลมฉบัง
จังหวัดชลบุรี ด้านการอบรมสั่งสอน ด้านการเป็นแบบอย่างและด้านการสร้างเงื่อนไข ผลการวิจัย
พบว่าบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนของ โรงเรียน
สังกัดเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้

คุณธรรมและจริยธรรมนั้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะสร้างศรัทธาซึ่งเป็นแรงจูงใจให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกันได้ ทำให้ผู้ร่วมงานทุกคนในองค์กรเกิดความเชื่อถือ และเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ผู้บริหารที่ต้องการเป็นนักบริหารที่มีประสิทธิภาพ และปฏิบัติงานในบทบาทหน้าที่ให้เกิดประสิทธิผลจำต้องเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณให้อยู่ในระดับน่าพอใจ หรืออยู่ในระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับทองอินทร์ เตชะแก้ว (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของบุคลากรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า 1. ครูและผู้บริหารในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 มีระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมทั้งโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก 2. ครูและผู้บริหารในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ที่มีสถานภาพและระดับการศึกษาต่างกันมีระดับพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม ไม่แตกต่างกัน 3. ข้อเสนอแนะพฤติกรรมด้านการครองตน ควรมีการจัดโครงการฝึกอบรมธรรมะสำหรับบุคลากร การจัดโครงการอบรมการดำรงชีวิตแบบพอเพียงสำหรับครอบครัวบุคลากรในสถานศึกษา และควรมีการศึกษาดูงานร่วมกันของบุคลากรพฤติกรรมด้านการครองตน ควรมีการจัดโครงการฝึกทักษะการมีมนุษยสัมพันธ์ มีการฝึกอบรมทักษะการเป็นผู้นำและการให้ขวัญและกำลังใจแก่เพื่อนร่วมงาน พฤติกรรมด้านการครองงาน ควรจัดอบรมและสัมมนา เพื่อเพิ่มทักษะในการปฏิบัติงานแก่บุคลากรในความรู้ทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย และส่งเสริมความก้าวหน้าในการทำงานแก่บุคลากร

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารตามหลักจักรวรรดิวัตรในสถานศึกษาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามารถทำให้องค์กรสามารถดำเนินพัฒนาภายใต้ชุมชนที่มีบริบทที่มีความแตกต่างทางศีลธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมทางศาสนาจนเป็นพื้นฐานให้นำไปสู่การปฏิบัติให้บังเกิดผลในการดำเนินชีวิตและการทำงาน เพื่อให้ชีวิตมีคุณค่าอย่างแท้จริง เมื่อเยาวชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแล้วย่อมกลับมาเป็นกำลังสำคัญของชุมชนและประเทศต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารงานตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารงานตามหลักอิสลามของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี ดังนี้

1.1 หลักธรรมจักรวรรดิวัตรด้านควรเลี้ยงดูคนจนเพื่อมิให้ประกอบกรทุจริต กุศล และอกุศลต่อสังคมมีความสัมพันธ์กันมากที่สุดกับหลักการอิสลามด้านหลักบำเพ็ญให้กิเลสเบาบาง (อัลมูญาฮาดะห์) (الْمُجَاهِدَة) ดังนั้นควรส่งเสริมให้นำมาใช้ปฏิบัติ เช่นมีการทำกิจกรรมอาสาเพื่อให้เกิดจิตใจสงบตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามเสมอ มีจิตสำนึกความละอายและเกรงกลัวในบาป มีการรู้จักอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งที่มาประสบ มีการควบคุมจิตใจไม่ให้เกิดความโลภ โกรธ หลง และมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่นักเรียนและโครงการด้านจิตอาสาอยู่เสมอ จัดทำโครงการต่อต้านยาเสพติดเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับนักเรียนจนประสบผลสำเร็จ จัดทำโครงการประชาธิปไตยที่ถูกต้อง เช่น ความเห็นแตกต่างแต่ไม่แตกแยก ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน มีความซื่อสัตย์ เป็นต้น และจัดให้มีสวัสดิการแก่คณะครูเพิ่มเติม เช่น อาหารกลางวัน หรือมีเงินช่วยเหลือเนื่องในวันสำคัญๆ

1.2 สถานศึกษาควรส่งเสริมให้บุคลากรในองค์กรให้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาอิสลามหรือจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมศาสนธรรม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับการบริหารงานตามหลักธรรมอื่นๆ เช่น การบริหารงานตามแบบทศพิธราชธรรม กับหลักธรรมมาภิบาล หรือศึกษาเรื่องการบริหารงานตามหลักอิสลามกับการบริหารงานตามหลักธรรมอื่นๆ เช่น พรหมวิหาร4 สังคหวัตถุ4 เป็นต้น เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์กันหรือไม่

2.2 ควรศึกษาประชากรกลุ่มอื่นๆ เช่น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น

2.3 ควรเปลี่ยนตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาอื่นๆ เช่น หลักทศพิธราชธรรมกับหลักอิสลาม เป็นต้น

2.4 การศึกษาผลสัมฤทธิ์จากการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อประยุกต์ใช้ประสิทธิภาพในการบริหารตามหลักธรรมจักรวรรดิวัตรกับหลักอิสลามให้มีการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารองค์กรต่อไป